

התנועה הדמוקרטית האזרחית
الحركة الديمقراطية المدنية
CIVIL DEMOCRACY MOVEMENT

הגזדה

2025 דמוקרטית, אזרחית, תשפ"ה
הומניסטית וחופשית

"ליבוי לא יזרח
ואנכי לא
בסוף מערב
הבן האוכד
לא שב,
איך אטעמה
את אשר אוכל
ואיך יערב"

לכיסוי ההוצאות
ולהזמנת עותקים

כתיבה, עריכה והפקה: אבי עופר | עריכת גיליון ההתנגדות ה-16: אילן שיינפלד
בתמונה: שריפת שולחן ליל הסדר בליל האי-סדר מול בית המפקיר, פסח 2024

**עריכה | נוסח "הגדת עופר" (בהשראת הגדת הקיבוץ הארצי)
אבי עופר**

**עריכת שירת ההתנגדות
אילן שיינפלד**

**השתתפות בעריכה
שלומית עופר**

**עריכה גרפית
איריס רוזנברג**

כתיבה

ירון אביטוב, שמעון אדף, רחל אליאור, שירה בז, עודה בשאראת, אביבית ג'ון (בארי), יעקב גודו (מאהל משפחות הנרצחים.ות), חיים גורי, חמוטל גורי, אמיר גלבע, דויד גרוסמן, אפי הלפרין, דוד הראל (נשיא האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים), נורית זרחי, בעז טרסי, אבות ישורון, אסנת לב ארי, משה לוטם (משפחות החטופים.ות), טל ניצן, תות הרמס סאטורי, יהושע סובול, אילנה סיון, שבא סלהוב, עמוס עוז, חביבה פדיה, מולי פלג, נגה שגב, רונית בכר שחר, סמי שלום שטרית, אילן שיינפלד, בן שמואלי, דנה שניידר

**שירים הכלולים בנוסח ההגדה (המחברות.ים בסדר הופעתן.ם)
בלהה יפה, אברהם אבן-עזרא, נעמי שמר, שמעון אדף, נתן אלתרמן, אברהם שלונסקי, אוריין צ'פלין, יהודית כפרי**

יצירות אמנות ואיורים

איריס אפק, יורם אפק, נועה אשכול, סופי ברזון-מקאי (מנהלת ואוצרת, גלריית בארי), דניאל גורי דה-לימא, איריס זהר, איתי זלאיט, צביקה לחמן, סיגלית לנדאו, זויה צ'רקסקי. תודה מיוחדת ללילך לחמן

**צילומי היצירות
אברהם חי, דניאל חנוך, ינאי לוטם,
אורנה נאור, יותם פרום**

**צילומים וצילומי המאבק
FREDERIC BRENNER, ELAN,
עודד אנגל, רמי בן ארי, ידין גלעדי, רן דמבו,
אהרון דנור, אורנה נאור, גיתי פלטי,
יאיר פלטי, דנה רעני, גיא שרי**

צילום שער

**עודד אנגל - שריפת שולחן הסדר בסיום
טקס ליל האי-סדר מול בית ראש הממשלה
בקיסריה, פסח 2024**

צילום שער פנימי

**גיתי פלטי - צעדת המחאה לירושלים נגד החוק
לביטול עילת הסבירות, סמוך ללטרון 20 ביולי
2023 | בחירת האוצרת בתערוכת עדות מקומית**

מוטו בשער ההגדה

חביבה פדיה

(משפט הסיום של מאמרה, בעמוד 77)

הגדת הקיבוץ הארצי

**תודה ל"יד יערי": מרכז תיעוד וחקר של
השומר הצעיר, גבעת חביבה**

ליזוי משפטי

עו"ד גלעד שר

ועד העמותה

אבי עופר (יו"ר), עירית שמיר, פרנסס רדאי

פתאום טסה זעקה // דויד גרוסמן, שאנן סטריט, דוד קרן, יעל שרוני, עמית אולמן, גיא מוזס, זאב אנגלמאיר

'לא, לא, לא', לגלג בחור חולף על קורקינט,
 עם אקדח באבנט,
 'לא, לא, לא, אלא שביום אחד של אימה דעכה בכם,
 אולי אבדה לכם, אולי מעולם לא היתה לכם,
 התשוקה לארץ משלכם' -
 'זוה לא שאנחנו בורחים'
 אמרתי לאשתי
 רק עושים רי-לוקיישן, פנימה - -'
 פתאום דיבר הילד: 'יאללה, קומו, הורים, מהאפר -
 הפחד והיאוש עושים לכם בצפר -
 כך דיבר בננו, ומול עינינו הלך והתעצם,

'אם לא נקום מהאפר כעת,
 לא נקום כבר, לעולם' -
 'או שנקום אבל שונים -
 נקום זרים ונוראים,
 נקום קשים ומרים,
 ושונאים -
 'עד שלא נהיה שוב לעולם
 הדור הלא נכון'.

לרגע רעדו אורות, לרגע יללו מנהרות
 והעולם היה שחור לבן.
 והעולם היה פחם וקרח.

'עכשיו זה רגע אחרון,
 אנשים שנעזבו - עוזבים.
 אנשים שננטשו - נוטשים. דבר אלי, אבי,
 תנשים,

'אני הולך ומזדקן, אבי, אני על הקרשים,
 עייפה נפשי לסבבים, עייפה.
 'תן לי תקווה, תן לי סיבה -
 'אתה שותק, אבי, אומר זאת במקומך:
 עכשיו הזמן להילחם, אנשים, נשים -
 'עכשיו הזמן לצאת לרחובות ולכבישים,
 'יש למען מי להילחם, ויש על מה,
 'כי לא נקבל שוב כזאת מתנה, מהחיים,
 'ולא תצמח לנו שוב מדינה
 מתוך המדנים.
 'יש למען מי להילחם.
 'הכל כעת תלוי בכם,
 'עכשיו הזמן לקום, לחיות,
 להיות לעם או לא להיות,
 להיות אדם או לא להיות -
 ויש למען מי, ויש למען מה,
 והכל תלוי
 על בלימה'.

לרגע רעדו אורות, לרגע יללו מנהרות
 והעולם היה שחור לבן.
 והעולם היה פחם וקרח.

פתאום טסה זעקה,
 משום-מקום, בצליפה
 חדה וחריפה,
 העירה אותנו משינה טרופה -
 זעמה -
 'תגידו, אתם השתגעתם או מה?
 על כל זה לוותר?
 ככה, כבר להתייאש
 בלי להילחם ממש?'

'עזבי, אמרנו
 'תני להיאסף אל תוכנו,
 'לבכות את מתינו,
 'לחכות שיגמר כבר
 הדבר הזה, שאין מילים לתארו,
 אילמים אנחנו מול כובד צערנו,
 מול הזוועה של חטופינו -

אז תני להיות, רק להיות,
 בלי להבין בלי לחשוב
 עד שתפסיק לכאוב
 הארץ הנבזזת, הנרמסת
 הארץ הנאנסת

לרגע רעדו אורות, לרגע יללו מנהרות
 והעולם היה שחור לבן.
 והעולם היה פחם וקרח.

באמצע הלילה קמנו לברוח,
 אשתי, ואני והילד,
 והזעקה על כתפי מוטלת,
 והתקווה על כתפי האחרת,
 מונשמת ומורדמת -

'כמה אפשר ככה, אמרה אשתי בשקט,
 שהילד לא ישמע,
 שלא תכה בו האימה.
 'תראה,

הנה ככה זה קורה
 ככה זה נראה כשזה ממש קורה' -

ראינו שיירות ארוכות, דוממות,
 זורמות מן ההרים אל העמקים,
 נבלעות באוניות, שנבלעות בימים

איך קרה שביום אחד של זוועה נעשתה הארץ
 הזאת תובענית מדי, מעל לאמצעים שלנו'

קישור לשיר

תוכן העניינים

- 3..... פתאום טסה זעקה // דויד גרוסמן, שאנן סטריט, דרור קרן, יעל שרוני, עמית אולמן, גיא מוזס, זאב אנגלמאיר
- 6..... במזרח התיכון, היה מזרח תיכוני // עודה בשאראת
- 7..... חלון לעזה (שטיח קיר) // נועה אשכול

8..... **הקדמה | מבוא | הכנות | עצות מעשיות לעורכת.**

12..... **הגדת עופר: פתיחה**

13..... **כוס ראשונה: אביב והתחדשות**

- 14..... זמן של חירות // רחל אליאור
- 15..... **ניצנים נראו בארץ**
- 15..... דימוי: איריס זהר
- 16..... יפה כמלכת נבא // סמי שלום שטרית
- 17..... **כתנות פסים לבש הגן // אברהם אבן עזרא**
- 18..... אביב // איריס זהר
- 19..... **כוס ברכה של עמוס עוז, הגדת חולדה 1960**

20..... **כוס שנייה: חירות ועצמאות**

- 20..... טור // אבות ישורון; נשיאה (Pietà) // צביקה לחמן
- 21..... **ליל הסדר הקדום והתפתחות ההגדה**
- 21..... הסעודה האחרונה // לאונרדו דה-וינצ'י
- 22..... עץ דלוק // שבא סלהוב; הא לחמא עניא // אילנה סיון; דימוי: יורם אפק
- 23..... **עורכת: מגיד - נאמר את ההגדה**

23..... **הא לחמא עניא**

- 24..... הרקע ההיסטורי למסורות מצרים והיווצרות עם ישראל // אבי עופר; יהנה: השם ומשמעותו // אבי עופר
- 24..... פנים במצור // צביקה לחמן
- 25..... **ארמי אובד אבי**
- 26..... "עבדים הננו" // אילן שיינפלד
- 28..... מה נשתנה; בלי; ערב-פסח תשס"ג // תות הרמס סאטורי

29..... **מה נשתנה**

- 30..... עם של שמאלנים; אתם עבדים // בן שמואלי
- 31..... דימויים: יורם אפק
- 32..... כנגד; כולנו מסובין // מולי פלג; ליל הסדר // נגה שגב
- 34..... "אנשים אחים אנחנו" ו"יחד ננצח"; ואלה שמות; חזרה למצרים 1; עשרים ואחד מי יודע? // אפי הלפרין
- 35..... **ארבעה אחים // נעמי שמר**
- 36..... אִיִּקָּה // צביקה לחמן

37..... **פס אל-דומי | שלח את עמי**

- 38..... אוקטובר 2023 // סיגלית לנדאן; לפעמים אדם זוכר (מתוך "עד קצות הפחד") // יהושע סובול
- 39..... **נזכיר את מכות מצרים, ולא נשכח את דמעת החפים מחטא**
- 39..... **נא-אָמון (מתוך המבוא לשירי מכות מצרים) // נתן אלטרמן**
- 40..... מנהיגות נשית בעתות משבר: מכתב פתוח למרים הנביאה // חמוטל גורי
- 40..... להתגבר על המפלצת // דניאל גורי דה-לימא

42.....אמנת האו"ם לפליטים

43.....**מצוות אהבת הגר**

44.....על חירות וחופש אקדמי // דוד הראל

45.....**כוס ברכה של עמוס עוז, הגדת חולדה 1960**

46.....ואם תצא; תפילה בחוץ; מה חשות הציפורים // אילן שיינפלד

48.....יִצְחָק // אמיר גלבע; מתוך השיר על האַפְרִיקָים (השבר הסורי-אפריקני) // אבות ישורון

49.....עֵקֶדָה // צביקה לחמן

50.....**כוס שלישית: מחורבן ומלחמה לשלום ולכיטחון בישראל ובעמים**

50.....הנה אֶנְחֵנוּ - חוֹרֵף 2024 // אביבית ג'ון (קיבוץ בארי); לשווא (מיצג) // איתי זלאיט

51.....**מזמור ל"ב (מתוך אביבה-לא) // שמעון אדף**

51.....**נָדָר // אברהם שלונסקי**

52.....שם לתמיד (סטילס מוידאו) // סיגלית לנדאן; מִצְרַיִם // נורית זרחי

53.....**מִגַּשׁ הַכֶּסֶף // נתן אלתרמן**

54.....שבעה באוקטובר 2023 // זויה צ'רקסקי

55.....**עץ מְבֹאָרִי // אוריין צ'פלין**

57.....**וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים**

57.....**פַּעַם תִּהְיֶה אֲהַבָּה גְדוּלָּה // יהודית כפרי**

57.....**כוס ברכה של עמוס עוז, הגדת חולדה 1960**

58.....והיא שעמדה // בעז טרסי

59.....**כוס רביעית: לדמוקרטיה, לשוויון ולאהבה**

59.....תחי הדמוקרטיה // נתן אלתרמן

60.....לא אֵל לא מֶלֶךְ (מתוך "עד קצות הפחד") // יהושע סובול

61.....**מגילת העצמאות וחוק יסוד כבוד האדם וחירותו**

62.....טריפטיכון // ירון אביטוב

63.....**אפיקומן והלל**

64.....שועל אדום // סופי ברזון-מקאי

65.....**כוס ברכה של עמוס עוז, הגדת חולדה 1960**

67.....**סעודת החג | כוסו של אליהו**

68.....חלומות חדשים; הקץ לנחמות; לחרמון לא איכפת // דנה שניידר

70.....חד גדיא // רונית בכר שחר; דימוי: איריס אפק

72.....פסח 2025 // שירה בז; כפרה // אסנת לב ארי

74.....ציון // טל ניצן

75.....הגר // בן שמואלי

76.....**שבעה באוקטובר: טקסטים ודימויים**

76.....כוס היגון כיסא הכבוד ונדודי אליהו // חביבה פדיה

77.....תנשמת לבנה // סופי ברזון-מקאי

78.....אגדה לפסח // משה לוטם (משפחות החטופים.ות)

79.....צללית חושך וצלמוות (עבודת מתכת) // משה לוטם

80.....אנחנו עמוד האש לפני המחנה // יעקב גודו (מאהל משפחות הנרצחים.ות)

81.....הנה מְטוּלוֹת גּוֹפוֹתֵינוּ // חיים גורי

82.....**קרדיטים מפורטים**

.....על התנועה הדמוקרטית האזרחית שער אחורי

במזרח התיכון, היה מזרח תיכוני // עודה בשאראת מרץ 2024

במאמר שפרסמתי ב"הארץ", לפני המון זמן, כתבתי: "אבו עאדל, עליו השלום, היה פעיל מרכזי במפלגה הקומוניסטית בנצרת. פעם מישהי התקשרה למשרדי המפלגה, וכשתהתה מי זה אבו עאדל, שבמקרה ענה לטלפון, קבע הנ"ל בפסקנות: 'מי שלא מכיר את אבו עאדל שלא יתקשר למפלגה' וטרק את הטלפון". כך הוא הדבר גם למי שמחשיב עצמו בן האזור, שבו חיים מאות מיליוני ערבים.

וכאשר נסענו בקיץ האחרון - חשוב להזכיר שגם לפני השביעי באוקטובר המקולל היו חיים על כדור הארץ - לדהב שבמצרים, נוכחנו לדעת שגם במצרים למדו את השפה העברית. כאשר שוטטנו על המרינה, היו מוכרים ליד הבסטות שרק ראו יהודי החליפו מיד את השפה, ובמקום "בלאייז", קראו "גופיות". בהמשך נתקלנו בצעיר שעמד לפני מסעדת דגים ועודד אותנו להיכנס למסעדה בשפה העברית; אמרנו לו, "אחכי ערבי, דבר ערבית, נכון אנחנו מישראל אבל אנחנו ערבים". ובמבטא המצרי המקסים, ענה, ספק בהתנצלות ספק בהלצה: "יא להויי, אפתכרתוכום יאהוד", (אוי לי, חשבתי שאתם יהודים), והתחיל לספר לנו כמה הוא אוהב את הפלסטינים הגיבורים.

חשבתי לעצמי מה ההבדל בין היהודים המבקרים בארצות ערב ובוא נגיד צרפתים, אם העברית בפי ערביי האזור תישאר כמו הצרפתית או האיטלקית רק כדי לפתות תיירים לנגב חומוס או לקנות גופיה, היחסים ייתקעו. מה אומר הפתגם "ברומא היה רומאי". כן במזרח התיכון המקסים היה מזרח תיכוני, אחרת תישארי על תקן תיירה, ועם כמות הנשק המפחידה בישראל, אפילו מעמד התייר יופקע ממך.

ידידי, אביעופה, הציע לי לכתוב ב"הגדה הדמוקרטית". השבתי באדיבות שבמרוצת הזמן הדת ומנהגיה נמצאים כבר על תקן דבר אינטימי בתוך הקהילות הדתיות. הוא הסביר לי באורך רוח שמדובר כאן בהגדה חילונית שהחלו בה אנשים דמוקרטיים. הסכמתי ברצון. וכאשר הזכיר את החילוניים, נזכרתי באמירה של המוסיקאי והמשורר הלבנוני זיאד א-רחבאני (בנה של פירוז האגדית) שכתב:

”לסונים יש את סעודיה
לשיעים איראן
למרונים צרפת
לקתולים הוותיקן
לאורתודוקסים רוסיה
ואילו אנחנו (הכופרים)
רק אלוהים יש לנו!”

שאלוהים ישמור על כולנו, ללא הבדל דת, גזע ומין.

חג שמחה!

הקדמה

סדר פסח נחוג כבר בימי בית שני. הגדה של פסח המסורתית התפתחה מאז עד שבימי הביניים נתגבשו נסחיה בעדות ישראל השונות, והתאבנו. אולם שיבת ציון, התפתחות היהדות החופשית וההומניסטית, השואה, הקמת מדינת ישראל והמאבקים על צביונה ועל עצם קיומה, כל אלה נותנים משמעות חדשה להגדה ולערכיה. ואכן, התנועות הקיבוציות וזרמים נוספים ביהדות בת-זמננו, יצרו נסחים חדשים של ההגדה. יתר על כן, המחקר המדעי הביקורתי שופך אור חדש על היווצרות עם ישראל, והוטל ספק בהיסטוריות של תיאורים מקראיים רבים בדבר השעבוד, יציאת מצרים והיווצרות עם ישראל. ולבסוף, ניסיון ההפיכה המשטרית ואסון 7 באוקטובר 2023 שנגרם בעקבותיו חוללו זעזוע היסטורי בתולדות מדינת ישראל והעם היהודי. כל אלו מובילים אל ההגדה שלפנינו.

נוסח ההגדה הנוכחית, המיועד לערוך את ליל הסדר לפיו, הוא נוסח "הגדת עופר" (1995-2025). הגדתנו מבוססת על קטעי קריאה ושירים מנוסח המסורה, על הגדת הקיבוץ הארצי, על תוספות המחבר ועל שירים וקטעי פרזזה שונים. - נוסח זה מופיע בצד שמאל של מרבית כפולות העמודים.

לצד נוסח ההגדה המיועד לקריאה ולשירה מובאים פרקי ספרות והגות משל מבחר מחברות ומחברים, והם מופיעים לרוב בצד ימין של כל כפולה. כן משובצות תמונות רבות, רובן משל צלמות וצלמי המחאה והמאבק בישראל בשנים 2020-2025, ומבחר עבודות אמנות.

ההגדה הדמוקרטית התפרסמה לראשונה בשנת 2024 (תשפ"ד) כחלק מהמאבק על דמותו, צביון וערכיהן של היהדות ושל מדינת ישראל. קדמה לה הגדת ההתנגדות משנת 2023.

מהדורת 2025 יוצאת בשיתוף עם סדרת גליונות ההתנגדות בעריכת אילן שיינפלד, שערך את שירי ההתנגדות בהגדה זו.

תודתנו העמוקה לכל מי שתרמו, בהתנדבות ובאהבה, להעשרת הגדה זו.

אבי עופר ואילן שיינפלד

הגדה זו יוצאת על ידי ומטעם התנועה הדמוקרטית האזרחית. עוד מידע על ההגדה: השלמות תוספות ותיקונים, ניתן למצוא ב**דף ההשלמות** שבאתר ההגדה <https://www.civildemocracy.org.il/hagada-more>. משם גם הפניות ל**שירי החג**, ל**דפים לדוגמא מההגדה** ול**הזמנת עותקים נוספים**.

מבוא לנוסח ההגדה ואופן עריכת הסדר

מבוא כללי

ההגדה שלפנינו היא הגדה הומניסטית המשמרת מרכיבי מסורת שניתן לקבלם כיום, ברוח הזרם ההומניסטי והאוניברסלי שביהדות, ובדגשים המתאימים לחיינו בישראל. היא מתבססת כאמור בעיקר על קטעים מנוסח המסורה, מהמקרא ומהגדת הקיבוץ הארצי, ועל ממצאי המחקר ההיסטורי והארכיאולוגי בנוגע למסורות על "יציאת מצרים" והיווצרות עם ישראל. ההגדה שלנו מדגישה את פסח כחג האביב וכחג החירות, בארבעה חלקים - ארבע כוסות:

דמוקרטיה,
שוויון ואהבה

תקווה, שלום וביטחון
בישראל ובעמים

חירות
ועצמאות

אביב
והתחדשות

ההגדה בנויה ברצף של קטעי קריאה קצרים, כדי לשמור על מעורבות מירבית של המסובים, וביניהם קטעי שירה. **ההגדה מתייחסת, בין היתר:**

- להגדות שקדמו לה
- ליהדות החופשית המודרנית
- לשואה ולגבורה
- להקמת מדינת ישראל
- לאֶהֶבֶת הַגֵּר במדינת ישראל
- למאבק על הדמוקרטיה והשוויון
- לאסון ה-7 באוקטובר ולתקווה הנחושה לתקומה ממנו

שולחן הסדר ונס אל-דומי

ליד עורך הסדר תוצב קערת הפסח בסידור המסורתי. לצידה 3 מצות עטופות במפית מהן יילקח גם האפיקומן, וקערית לנטילת ידיים (קצות האצבעות). כדאי להניח קערות פסח נוספות וכן מצות וקעריות, שתהיינה בהישג ידן של כל המסובות.

בחלק הקרוב לדלת יש להשאיר כיסא פנוי - כס אל-דומי:
לחטופות ולחטופים, לשבויות, לנעדרות, למבקשות, המקלט,
לפליטים, לגולים, לאסיריות, למצפון: שלנו, ובעולם כולו.

ליד הכיסא הפנוי תוצב כוסו של אליהו.

קערת הפסח, ועוד מצרכים והכנות

קערת הפסח כוללת (איור להלן):

- זרוע (אפשר ורצוי צמחונית/טבעונית)
- ביצה (כנ"ל)
- כרפס (ירק)
- חרוסת (מטבל מתוק)
- מרור (חזרת)
- מצות

עוד להכין:

- קערות לנטילת ידיים
- קעריות עם מי מלח
- בד יפה להצפנת האפיקומן
- כדאי להכין את השולחן ולחלק מראש מקומות לאורחי.ות הסדר (הקרואים.ות).

ילדים.ות:

- בסעודת סדר הכוללת ילדים.ות כדאי לתאם עם אחד המסובים.ות "להציג" את כניסת אליהו - להכין מראש תחפושת (זקן עבות, גלימה, מטה וכו') ולתכנן היטב את התיזמון (אחרי סעודת הסדר).
- חשוב לסכם מראש עם הטף מסגרת למשא ומתן על פדיון האפיקומן (אם ייגנב), שהמו"מ לא יימשך בלי סוף...

עצות לעורכת הסדר

1

כדאי לעבור היטב מראש על כל ההגדה, כדי לא להתבלבל במהלך ניהול הסדר ולהכיר את הטקסטים הכלולים בה.

2

מומלץ לנהל את הסדר בחיוך אבל בלי "חפוף"; כך הוא יהפוך לחוויה עשירה ונעימה יותר.

3

בהתאם לרצון המסובותים ולאופי הציבור (ילדים.ות, למשל) ניתן להחליט על קיצורים, מראש או תוך כדי הסדר, ולהודיע על כך. לשם קיצוץ, ניתן לוותר מראש על הקטעים המסומנים "**למיטיבי.ות לכת**".

4

קריאת קטעי הטקסט היא לפי סדר הישיבה, מהעורכת.ת ושמאלה. למרות שהסדר קבוע, רעיון טוב הוא גם לפנות בשם לקרוא.ה שבא תורו.ה, כתזכורת וכדי לוודא את הנכונות לקרוא. לעיתים נכון גם לפנות לקרואות.ים שלא לפי הסדר, כדי שיקראו קטע המתאים להן.ם במיוחד.

5

במהלך הסדר מופיע כמה פעמים שם אלוהי ישראל בצורה "יהוה". בעמוד 24 מוסבר על השם וההשערות לגבי אופן הגייתו. יש לוודא שקריאת השם המפורש אינה פוגעת ברגשות מי מהמסובים.ות, ולהחליט במשותף כיצד לנהוג בנושא זה. בכל מקרה ניתן לקרוא גם בשם חילופי מקובל: אָדוֹנָי או כיוצא בזה.

בברכת סדר מוצלח!

"וכל המְרַכֵּה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח"

פתיחת ההגדה

עורכת:

כמדי שנה נחגוג הערב את פסח כחג האביב וכחג החירות, נזכיר את אירועי השנה שחלפה ואת תקוותינו לעתיד.

לפנינו קערת הפסח כמנהג האר"י¹.

לסדר ארבעה חלקים המובילים לארבע הכוסות:

כוס שלישית
לשלוש ולביטחון
בישראל ובעמים

כוס ראשונה
לאביב ולהתחדשות

כוס רביעית
לדמוקרטיה
ולשוויון ערך האדם

כוס שניה
לחירות ולעצמאות

ניתן לקצר בדילוג
על הקטעים המסומנים
"למיטיבי.ות לכת"
וכל המְרַבֵּה לספר ביציאת
מצרים הרי זה משובח!

תוך כדי הסדר
נספר, נשאל ונשוחח
על נושאי ההגדה.
נוכל להיעזר
בהערות ובתוספות
שלצד הטקסט.

אחרי כוס
רביעית
סעודת החג,
ואז כוסו
של אליהו
ושירי החג.

1. בסדר המסורתי ישנה קערה אחת לעורך בלבד; אנו נכין כמה קערות, בהישג יד כל המסובים/ות. הקערה לפני העורך.ת יכולה להיות מפוארת יותר, רצוי קערת פסח מסורתית מעוטרת. הזרוע היא זכר לקורבן הפסח; הביצה מסמלת את קורבן החגיגה (שהיה נאכל עם קורבן הפסח בימי בית שני), ו/או את האֶבֶל לזכר חורבן המקדש; החרוסת את הטיט בו עבדו כביכול אבותינו; הכרפס (ירק) הוא זכר למנהג של הגשת ירקות תחילה לארוחה, ואולי מסמל את האביב; המרור מסמל את מר השעבוד, ועבורנו גם את אימי המלחמות והזוועות שעבר עמנו.

כוס ראשונה אביב והתחדשות

שירה: שמחה רבה // בלהה יפה

2x { שמחה רבה, שמחה רבה, אביב הגיע פסח בא
תפרו, תפרו, תפרו לי בגד עם כיסים
מילאו (מילאו), מילאו כיסי באגוזים

2x { שמחה רבה, שמחה רבה, אביב הגיע פסח בא
שאל שאל, שאל שאל ארבע קושיות
שתה שתה, שתה שתה ארבע כוסות

2x { שמחה רבה, שמחה רבה, אביב הגיע פסח בא
וכוס גדולה, וכוס גדולה אמי תביא
לאליהו, לאליהו הנביא

2x { שמחה רבה, שמחה רבה, אביב הגיע פסח בא

עורכת:

ובחודש האביב, בארבעה עשר בו - זמן חירותנו.

קרואה:

החודש הזה לנו ראש חודשים, ראשון הוא לנו לחודשי השנה,
חודש האביב. ובחודש האביב, בארבעה עשר בו, זמן חירותנו.
והיה היום הזה לנו לזיכרון, וְחָגוּנָנוּ אותנו לדורותינו.

חוקת עולם נְחַגְהוּ -

היום היינו לעם!

החירות. השבתה מפעילות יוצרת וְיִתּוֹר על אי-השוויון שבין עובדים למעבידים, ויתור על שעבוד לעבודה ועל עשיית רווחים, בשמו של רעיון החירות והדרור, הצדק והשוויון. השבת המוגדרת כ"שבת שבתון מקרא קודש כל מלאכה לא תעשו" (ויקרא כ"ג, ג') היא הבסיס לזמן היהודי המקודש, שכן היא יחידת זמן שביעונית נשמעת ולא נראית. השבת היא רעיון מופשט כשם שהחירות והדרור הם רעיונות מופשטים, היא איננה נראית בעין ואין היא מתחייבת מתמורות הטבע, והיא קיימת משעה שהיא מסופרת כחלק מסיפור מכונן משמעות. העם היהודי היה העם היחיד בעת העתיקה שזכה לשבעים ימי חירות מדי שנה, שכן ימי "מועדי ה' מקראי קודש" היו אסורים בכל מלאכה על כלל הציבור. היום למרבה הצער, יהודים רבים, רבים מדי, המאמינים בעליונות יהודית במקום ב"חביב כל אדם שנברא בצלם אלוהים", וב"עוצמה יהודית" וכוחנות יהודית וגזענות מפלה במקום לדבוק בפסוק המפתח של השוויון והמוסר היהודי: "תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם" (במדבר ט"ו, ט"ז), מבקשים לפגוע בחירות המקודשת ובשוויון המקודש ובכל מושגי התשתית של המוסר היהודי המבטיחים את הצדק והשוויון לכל תושבי הארץ ואת כבוד האדם וזכויות האדם, אלה שהוגדרו בעת העתיקה בביטוי "רוחות דעת, אמת וצדק בקודש הקודשים".

החירות והדרור נתפסו כמתת אלוהית לעם עבדים משועבד לעריצות אנושית. זה עניינו העמוק של סיפור יציאת מצרים, שבו אל מופשט בורא ונצחי, מדבר ושומע, אך בלתי נראה, המקדש את החירות והדרור, בעולם שנברא בספר מספר וסיפור, נלחם באילילים נראים מרהיבים ביופיים, שאינם שומעים ואינם מדברים, אינם קוראים ואינם כותבים, אינם סופרים ואינם מספרים. קדושת האל המופשט הנצחי והמקודש, הקשור בספר המספר על העדות, השבועה והברית, בעולם המסופר והנספק, תלויה במחזורי הזמן המשמרים את החירות ומועדי הדרור, במעגל נצחי של שבתות ומועדים, שמיטות ויובלים. הזמן היהודי מתחיל בספר שמות בראשית סיפור יציאת מצרים, בספר שנזכרת בו לראשונה המילה עם ביחס לבני ישראל המשועבדים לעריצות אנושית, ומסופר בו סיפור הגאולה האלוהית המשחררת את עם העבדים מעבדות לחירות. דהיינו, החודש שבו חל סיום השעבוד והחודש שבו מתחילה החירות עם יציאת מצרים הוא הרגע שבו מתחיל הזמן היהודי כזמן היסטורי. כדי לזכור מעבר זה, שמהותו היא החלפת שעבוד אנושי בהבטחת חירות אלוהית, מצווה התורה על שבועה של חירות, המכונה "מועדי דרור". הזמן היהודי מחולק לשביעיות המנציחות את השביתה משעבוד. כל אחד ממחזורי זמן אלה מבטא את נצחיותה של שבועת

דימוי: איריס זהר

ניצנים נראו בארץ

קרואה:

כִּי הִנֵּה הִסְתִּי עֵבֶר, הַגֶּשֶׁם חָלַף הֶלֶךְ לּוֹ,
הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בְּאֶרֶץ, עֵת הַזְּמִיר הַגִּיעַ
וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאֶרְצֵנוּ.
הַתְּאֵנָה חֲנֻטָּה פָּגִיהָ,
וְהַגִּפְנִים סְמֵדֵר נִתְּנוּ רִיחַ.
(שיר השירים, פרק ב', פסוקים 11-13א)

שירה

2x {

ניצנים נראו (נראו) בארץ
עת זמיר הגיע (עת זמיר)

2x {

כי הנה סתיו עבר, סתיו חלף הלך לו,
הגפנים סמדר נתנו (נתנו) ריחם.

שירה

כי הנה הסתיו עבר, הגשם חלף הלך לו,
הניצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיעה.
כי הנה הסתיו עבר, הגשם חלף הלך לו,
התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר.

הנה, הנה, הסתיו עבר לו,
הניצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיעה.

יפה כמלכת שבא // סמי שלום שטרית

שובי שובי השונמית
קומי צאי,
יפה כמלכת שבא,
שובי בואי אל ארץ המוריה.
ושלמה לא ממתין באפריון,
מזבח כחל-לבן שם עכשו,
ואלהים כחל-לבן
ואל תשאלי איה השעה
קומי צאי,
גבוהה כמלכת שבא,
חגרי בנד אל גבך,
ואנו נראה לך העולות והשלמים.
ארכה הדרך מלכה יחפה,
מרחות אתיופיה המנמנמת
אל תחתיות ארץ ישראל,
ואין מלאך בדרך ולא שרף,
לא עמוד ולא עשן.

יוורק ווהא. אמבובר, חבל גונדק, אתיופיה 1983
// צילום: FREDERIC BRENNER

עורכת:

שובי שובי השולמית, שובי שובי ונקחה-בר.

קרואה:

לכה דודי נצא השודה, נלינה בכפרים נשפיקמה לכרמים,
נראה אם-פרחה הגפן פתח הסמדר, הניצו הרימונים.
הדינדאים נתנו-ריח, ועל-פתחינו כל-מגדים, חדשים גם-ישנים.
(שיר השירים, פרק ז', פסוקים 11-13, א, 14)

שירה

2x { הדודאים נתנו (נתנו) ריחם
ועל פתחינו כל מגדים

2x { מה יפה דודי, יפה וגם נעים
דומה דודי לעופר איילים

קרואה:

1 כְּתָנוֹת פָּסִים לְבַשׁ הַגֵּן וְכִסּוֹת רִקְמָה מִיַּד-דָּשָׂאוּ
וּמַעִיל תִּשְׁבֵּץ עֵטָה כָּל יַעַץ וְלִכְל עֵץ הַרְאָה פְּלֹאוּ.
3 יֵצֵא מִבֵּין מְשֻׁמֵּר עָלָיו וַיִּשְׁנֶה בְּגֵדֵי-כְלָאוּ
מִי לֹא יִשְׁתָּה יֵינוּ עָלָיו - הָאִישׁ הַהוּא יִישָׂא חֶטְאוּ.
(אברהם אבן עזרא)

2 כָּל צִיץ חֲדָשׁ לְזִמֵּן חֲדָשׁ יֵצֵא שׁוֹחֵק לְקִרְאת בּוֹאוּ
אֶךְ לִפְנֵיהֶם שׁוֹשֵׁן עוֹבֵר מֶלֶךְ כִּי עַל הוֹרֵם כִּי־סָאוּ.

למי שביביות לכת

אביב // איריס זהר

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

1 עורכת:

ואלו סימני הסדר,
בחרוזים מימי הביניים -

קַדֵּשׁ וְרַחֵץ, כְּרַפֵּס יַחֵץ,
מְגִיד רַחֲצָה, מוֹצִיא מַצָּה,
מְרוֹר כּוֹרֵךְ, שׁוֹלְחַן עוֹרֵךְ,
צָפוּן בְּרֵךְ, הַלֵּל נְרַצָּה.²

3 קרואה:

ברוך פרי הגפן.

ברוכים המועדים
לשמחה, החגים והזמנים
לששון. ברוך יום חג
המצות הזה, זמן חירותנו.

2 עורכת:

קַדֵּשׁ -

נמזוג כוס ראשונה,
לחג האביב.

(לא לשתות עדיין!)

4 קרואה:

ברוך פרי הגפן.

כוס התחדשות נישא
לבשורת האביב, להנץ
ניצנים, לתבואה חדשה,
לטל ולשובע.

קרואה: כוס ברכה // עמוס עוז (הגדת חולדה 1960)

נְרִים כּוֹס נֶשׁל בְּרָכָה לְשִׁפֵּעַ וְלֹא לְמַחְסוֹר
לְשִׁבַּע וְלֹא לְרָעַב לְבְרִכַּת שְׁמַיִם וְאָרֶץ:

כולנו נרים כוס ונברך:

לאביב ולהתחדשות!

(שתית כוס ראשונה)

2. כל מילה מסמנת את אחת מפעולות עריכת הסדר, כפי שנבצען להלן, והחרוזים נועדו להקל על הזכירה. סימני הסדר סודרו בחרוזים החל מהמאה ה-11 לספה"נ, ונוסח זה (שאינו הקדום ביותר) הוא שנתקבל בסופו של דבר על כל העדות.

שור // אבות ישורון

בְּגָפִם
וּבְגִפְיָהֶם
וְטָפִם
לְגַבְיָהֶם
כַּחַתְלָתוּלִים
וְטִלְפִיָּהֶם
לְטַל -
בֵּין הַקָּטָל
לְבֵין גּוֹרֵל
בֵּין חֲדוּל
לְבֵין מוֹרָאֵל
בֵּין עֲזָה
לְבֵין אִיטוֹר
-טוֹר -
תּוֹר לְחִיּוֹת.
אֵין עוֹד.

1956
(נכתב בימי מבצע
קדש שבו נכבשו עזה,
אִטוֹר ושארם א שייח)

נשיאה (Pietà) // צביקה לחמן

עורכת:

כאן המקום לציין את ההגדות הקדומות ביותר המוכרות לנו, והעדויות על התפתחות נוסח הסדר.³

התיאור הקדום ביותר של סדר פסח מוכר מאד, גם אם רובנו לא חשבנו על כך... הברית החדשה מספרת על ישוע ותלמידיו שהכינו את הפסח והסבו לסעודת הסדר אותה ערך ישוע. כולם רחצו ידיים כמנהג "רחץ" ("הטובל איתי את ידו בקערה זה יסגירני", אומר ישוע), עורך הסדר בצע את לחם הפסח ("יחץ") וחילקו למסובים ("קחו ואיכלו, זה גופי"), וברך על הכוס ("זה דמי"). הם סיימו בשירת מזמורי תהלים ("הללו") בטרם יצאו אל גת-שמנא שבהר הזיתים, שם התפלל ישוע בעוד תלמידיו נרדמים, ולאחר מכן הוסגר ונעצר. כל זאת, כמתואר בבשורות על פי מתי (כ"ו), מרקוס (י"ד), לוקס (כ"ב) - שם מתוארת גם הברכה על כוס ראשונה). סעודה זו של ליל הסדר נודעה מאז בתור "הסעודה האחרונה", אירוע חשוב שהונצח ביצירות אמנות לרוב.

לאונרדו דה וינצ'י

ה
ה
ה
ה
ה
ה
ה
ה
ה
ה
ה
ה
ה
ה
ה

ל מ י ש י ב י ו ת ל כ ת

3 עורכת:

יֶחָץ - זוהי המצה לאפיקומן.
(בוצעת את המצה האמצעית לשניים, מראה את מחציתה למסובים. ובעיקר לילדים. ומצניעה לאפיקומן. את המחצית השנייה מחזירה בין שתי המצות השלמות. מכאן ואילך מתחיל המרוץ לגניבת האפיקומן)

1 עורכת:

נִיטוּל יַדַיִם.
(נטילת ידיים)

2 עורכת:

כֶּרְפֵס - נאכל ירקות וביצה במי מלח.
(נעביר את כלי הכרפס ונאכל ממנו)

3. קטעים במשנה, בתלמוד ובספרות הגאונים מלמדים על התפתחות ההגדה ונוסח הסדר משלהי ימי בית שני ועד ראשית ימי הביניים. כתב יד כמעט שלם של הגדה קדומה נמצא בגניזה הקהירית, זמנו אולי מאה 8 לספה"נ, והוא משקף נוסח קדום אף יותר ממנו. כתב היד השלם הקדום ביותר של ההגדה שהגיע לידינו הוא זה שבסידור רב סעדיה גאון (מאה 10 לספה"נ). נוסח שלם נוסף וחשוב ישנו במחזור ויטרי, מבית מדרשו של רש"י (מאה 11 לספה"נ או מעט אחר כך).

הא לחמא עניא // אילנה סיון

כָּלֵנוּ הָאוֹכְלִים לְשַׁבַּע
סָבִיב שְׁלַחַן הַחֵג –
מָרְק, מִצּוֹת, קְצִיצוֹת דָּג,
מָרוֹחַ, חֲרֹסֶת וְזֵרוּעַ -

מְצֻיִם מֵעֵתָה לְזָכֹר
בְּכֹל דּוֹר וְדוֹר
אֶת רֶבַע הַפֶּתָה וְתוֹ לֹא
שָׁחַטוּפִינוּ אֶכְלוּ
וְגַם לֹא
מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ –

וְכֹל עוֹד יוֹתֵר שָׁם וְלוֹ
חֲטוּף מְבֻדָּד אֶחָד
כָּבוֹל וְחָבוֹל
יָמִים וְלִילוֹת
בְּמִנְהָרוֹת הַקָּר וְהָרָעֵב
וְאֵל חֵיק מְשֻׁפָּחָתוֹ
טָרָם שָׁב –
אֵיךְ תִּכּוֹן לָנוּ כָּאֵן
שְׁמַחַת חֵג?

אילנה סיון, פסיכולוגית קלינית,
מתגוררת בחיפה. ספר הביכורים של
שיריה, "שריטה של אור", ראה אור
ב-2023 בהוצאת עיתון 77.

עצב דלוק // שנא סלהוב

צִיּוֹן, בְּרֵאשִׁית מִכְתָּבִי
אֲשַׁאל לְשִׁלּוּמָךְ,
אֵיךְ אֶת מְרֻגְשָׁה
הַכֹּל בְּסֻדָּר?
וּמָה שְׁלוֹם אֶסְרִיךְ?
פְּלִשְׁתִּינָה, יְהוּדִיךְ
תְּגִידִי, אֵיךְ הַיְלָדִים?
וּמָה שְׁלוֹם
מְחַרְבִּיךְ, צִיּוֹן?

צִיּוֹן, הֲלֹא
תִּשְׁאַלֵּי לְשִׁלּוּמִי?
אֲנִי לֹא מְרֻגְשָׁה
כָּל־כֶּךָ טוֹב
יָד יָמִין שְׁלִי
מְתִיבָשֶׁת,
הָעֶצֶב דָּלוּק
אֵל תִּשְׁאַלֵּי

דימוי: יורם אפק

עורכת:

מגיד - נאמר את ההגדה:

(קוראת "הא לחמא" בארמית ומפרשת בעברית שורה מול שורה)

הא לחמא עניא	(זה לחם העוני)
די אכלו אבהתנא	(שאכלו אבותינו)
בארעא דמצרים	(בארץ מצרים).
כל דכפין ייתי ויכל	(כל הרעב יבוא ויאכל),
כל דצריך ייתי ויפסח	(כל הצריך - יבוא ויפסח).

שירה

הא לחמא, הא לחמא עניא,
 די אכלו, אכלו אבהתנא,
 בארעא (בארעא) דמצרים.
 כל דכפין ייתי ויכל,
 כל דצריך ייתי ויפסח.
 השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין.

2x {

קראה:

בגלות היו מוסיפים. -

השתא הקא	(השנה כאן),
לשנה הבאה בארעא דישראל	(בארץ ישראל),
השתא עבדי	(השנה עבדים),
לשנה הבאה בני חורין.	

למישיבו.ות לכת

הרקע ההיסטורי למסורות מצרים והיווצרות עם ישראל // אבי עופר

בכל המקורות הרבים ממצרים בתקופה המתאימה (ימי הממלכה החדשה, בערך 1550-1200 לפסה"נ) אין כל רמז לשהות ישראל במצרים או ליציאת מצרים. סיפורי יציאת מצרים עצמם רצופים אנכרוניזמים (מידע מאוחר שהכותב ייחס בטעות לתקופה קדומה), חילופי גרסאות סותרות וכולי, ויש בהם רק מעט מידע היסטורי ממשי על התקופה הקדומה (בעיקר בניית הערים פיתום = פראתום, ורעמסס, בימי רעמסס השני, בערך 1200 לפסה"נ). נציין שבניגוד לטעות רווחת בני ישראל בכל מקרה לא בנו את הפירמידות, שכן הללו נבנו החל מ-2,600 לפסה"נ: כ-1,400 שנה לפני בניית הערים של רעמסס השני.

כל ידיעותינו על היווצרות עם ישראל מורות על התגבשות וסינתזה תרבותית שחלה בארץ-ישראל, ולא על הגעת עם מגובש מהמדבר או ממצרים. מסיבות אלה ומסיבות רבות נוספות יש לדחות את ה"היסטוריות" של סיפורי יציאת מצרים כמאורע ממשי מכונן בתולדות עם ישראל. נראה כי אלו הן מסורות של קבוצה אחת - מתוך הקבוצות הרבות שיצרו את עם ישראל - אשר אבותיה אכן שהו במצרים, וגם מסורות אלה הינן אגדתיות יותר מאשר היסטוריות.

בכל אלו אין כדי לערער את חשיבות מיתוס הפסח ביהדות, גם היהדות שלנו, את ערכי החרות ואת חגיגת האביב הגלומים בו.

יְהוָה // אבי עופר

משוער שזו ההגיה הנכונה של שם אלוהי ישראל, עוד לפני הופעת היהדות בשלהי ימי בית ראשון. משמעותו האפשרית: "זה אשר גורם לדברים להיות". עם זאת יש גם הצעות אחרות, כגון yahwo או yaho, yaw, במשמעות של "להופיע" או משמעות אחרת.

בכל מקרה נראה שאין שחר לקריאה לפי ניקוד המסורה: "יְהוָה", וייתכן כי ניקוד זה נועד בכוונה לטשטש את ההגיה הנכונה. אם קריאת השם פוגעת במישהו/י, ניתן לקרוא "אדוני", או כל שם נרדף אחר.

פנים במצור // צביקה לחמן

עורכת:

מסופר במקרא כי עבדים היינו לפרעה במצרים. ויוציאנו יְהוָה אלוהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. (הסבר על יְהוָה ואופן הגיית שמו: בדף ממול)

קרואה:

ועל כך אמר המדרש: אילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים הרי אנו, ובנינו, ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונות, כולנו זקנים, כולנו יודעות את התורה - מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכל המְרַבֵּה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

עורכת:

ואפילו לא כך היו הדברים כפי שמסופר במקרא ובמדרש (ונראה כי אכן - לא כך היו...), נמשיך ונספר ונחגוג ונהלל את חג החרות וחג האביב הזה.

עורכת:

נצא ונלמד - "ארמי אובד אבי" מהו?

למרות שנהגו לפרש את הפסוק כמכוון ללבן הארמי שביקש לאבד את יעקב, נראה כי משמעותו היא שמוצאו של עם ישראל הוא (בין היתר) מקבוצות ארמיות. לפי סיפורים שונים במקרא העם נוצר מקבוצות אשר הגיעו מאור ("כשדים"), מחרן (הארמית), מכנען, מהמדבר, ממצרים, ועוד. לפי השערה רווחת במחקר לעם ישראל אכן מוצא מגוון: כנענים ופליטי חברה, ארמים ורועים נודדים, חיתים, חיונים, יבוסים ומצרים, מכולם נתגבש עם ישראל על אדמתו, עם חופשי בארצו.

למיטיבי. זה לכת

למיטיבי. זה לכת

מחאת החטופים // צילום: דנור אהרן

“עבדים הננו” // אילן שיינפלד

הבסיסיים ביותר של ישראל כחברה מתוקנת, כחברה דמוקרטית, וגם בערכי הצהרת העצמאות. הוא ממוסס את ערך הערבות ההדדית, ואת ערכי השוויון והצדק. הוא הופך אותנו מאזרחים שווי זכויות וחובות במדינה מתוקנת לנתיניה של תיאוקרטיה סמכותנית, שבה שמורה לנו החובה לשרת בצבא, להקריב את בנינו למוֹלֵך השליט, אך אין לנו זכויות לחיים שוויוניים, לערבות הדדית ולקבלת הצדק, השוויון בפני החוק והביטחון שמחויבת מדינה מתוקנת לתת לאזרחיה.

הלואי שיקום בינינו מנהיג, שיוציא אותנו מעבדות לחירות, מעבדות בתיאוקרטיה הסמכותנית שמכונן כאן בנימין נתניהו – לחירות במדינה יהודית דמוקרטית מתוקנת. בהעדר אל שיתגלה לאדם, יהפכו למנהיג ויכתיב לו את עשרת הדיברות, אין לנו אלא לסמוך על עצמנו. לא עם עבדים אנו, לא לפרעה ואף לא לנאשם שאוחז בקרנות המזבח מחשש לאבדן שלטונו. ולא עת לחגוג את חירותנו היא זו, אלא עת למרוד, מרד אזרחי.

זו גם רוח השירים שבחרתי להגדה זו.
תובל, מרץ 2025

נהוג לחגוג אצלנו את חג הפסח כחג החירות. אבל השנה איננו זכאים לחגוג את החירות. כל עוד ישנם חטופות וחטופים ישראלים בעזה, אין לנו חירות. כי עצם הימצאותם בעזה בימי החג האלה משמעה שנחטפנו יחד עִמָם.

חירותנו כבני אדם וכאזרחים במדינה דמוקרטית נחמסה מאָתנו עוד לפני 7.10. אבל החמס הזה התגבר שבעתיים באופן הציני, המחושב והמרושע שבו ניהל ועודנו מנהל ראש הממשלה את הסכם סיום המלחמה והשבת החטופים. החמאס ביכר עסקה אחת של השבת חטופים, שחרור אסירים וסיום המלחמה. אבל רה"מ התווה עסקת שלבים, וכעת לא עומד גם בה. זה שבעה עשר חודשים הוא עושה כל שביכולתו כדי למסמס את ההסכם, על מנת שלא ייאלץ לסיים את המלחמה, שמא סיומה יביא לקץ שלטונו ולקץ חירותו כנאשם.

כך אפוא בעבור חירותו, בשל חששו ממאסר בגין אשמותיו, הנבחנות כעת בבית המשפט, ממשיך רה"מ בגזלת חירותם של החטופים והחטופות. בעשותו כן, הוא פוגע בערכים

עורכת:

עבדים היינו, עתה בני חורין.

לא נִשְׁתַּעֲבָד ולא נִשְׁעַבָּד

שירה

עבדים היינו (היינו)

עתה בני חורין (בני חורין).

עבדים היינו

עתה (עתה) בני חורין

עבדים היינו

עתה (עתה) בני חורין (בני חורין). 2x {

שלח את עמי // צילום: ELAN

מה נשתנה?

כבר לא חרף אכל מזג האויר קריר.
הראות אל הנקרות שוב אינה טובה.
לוח הקיר כמו קלף. אביב בעצמו:
אשר זר לעצמו.

מה נשתנה? זמזום מגבה
שבכל הלילות: עוד טורד
שנת. צפור פורחת מאחרת.
בחלון המואר איש עם גברת.

בלי

ראי בלא פנים
סדר בלא ארבעת הבנים
שעון בלא שעות
עתון בלא ידיעות:
בית בלא כתלים
חשכה בלא צללים
רשת בלא פרפרים
קזינו בלא מהמרים
עבר בלא זכרונות:
שנה בלא עונות:
סתו בלא חצבים
ערב בלא כוכבים.

ערב-פסח תשס"ג

מאותות המלחמה: הבנים
עוזבים את רעיותיקה
ושבים לאמהות:
סיר הבשר המשפחתי בימיו הטובים.

לפסח (או לבחירות) סמנו
הכבישים: דגלים מבריקים נתלו
במקום שבויים. באיזו
דירה שואב אבק מדמה אצקה

בלא טילים. פסטורליה
ושם מפוצצים ומתפוצצים.
חשוב להחזיק מעמד עוד קצת:
לפני ששוב נכנע למכר לידוע

חפים מעצירות נפשית
קמפנות רגשית
תם בימי מלחמה.

תות הרמס סאטורי הוא משורר, עורך, צייר
ופסיכותרפיסט, מתגורר בחיפה. קובץ שיריו,
'בשחור הקר העמוק של הלילה', ראה אור
ב-2003. מ-2017 זכה בפרס היצירה לסופרים
עבריים ובמענקים ספרותיים נוספים.

עורכת:

מה נשתנה -

(נא לשים לב לקושייה השנייה: "אוכלים אנו מרור", ולא "כולו מרור")

שירה

צעיריות המסובים.ות:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות (מכל הלילות)?
שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה (חמץ ומצה).

כולנו:

הלילה הזה (הלילה הזה) כולו מצה. $2 \times \{$

צעיריות המסובים.ות:

שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות (שאר ירקות).

כולנו:

הלילה הזה (הלילה הזה) אוכלים אנו מרור. $2 \times \{$

צעיריות המסובים.ות:

שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת
(אפילו פעם אחת)

כולנו:

הלילה הזה (הלילה הזה) שתי פעמים. $2 \times \{$

צעיריות המסובים.ות:

שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין
(בין יושבין ובין מסובין)

כולנו:

הלילה הזה (הלילה הזה) כולנו מסובין. $2 \times \{$

עם של שמאלנים

בְּאִמְצַע הַלְיָלָה אֱלוֹהִים הַעִיר אֶת יְהוֹשֻׁעַ.
יְהוֹשֻׁעַ, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁשִׁים אֵלַי קָרֵב.
אֵיזָה צוּרָה זֹאת? אֲנִי אֵל צְבָאוֹת,
הָעַם שְׁלִי מִסְתַּפֵּק בְּחֻצֵי אֲדָמָה?
יְהוֹשֻׁעַ, אֵין לָזָה צוּרָה.

בְּבַקֵּר יְהוֹשֻׁעַ כָּנַס אֶת הָעַם וְנִצֵּף.
אֵי אֶפְשֶׁר כָּכָה.
גּוֹיִים חַיִּים בְּאֶרֶץ שְׁלָכֶם
וְאַתֶּם יוֹשְׁבִים עַל הַתַּחַת.
עַם שֶׁל בְּטֻלָּנִים, צָאוּ כְּבֹר לְקָרֵב.

בְּצִהְרֵי הַיּוֹם

הָעַם הַתְּקוּמָה וְהַרְג אֶת יְהוֹשֻׁעַ.
אַחַר כֵּן, הוּא נִפְטָר מֵאֱלוֹהִים.
מֵאֵז, הָעַם חֵי בְּשָׁלוֹם בֵּין הַגּוֹיִים.
כְּשֶׁנֶּעְלָם אֱלֹהֵיו, נֶעְלָמוּ הָאוֹיְבִים.

אתם עבדים

"השנה אנחנו עבדים,
בשנה הבאה נהיה חופשיים."
(ברכת פסח מסורתית)

רַק כְּאֲשֶׁר הוּא גָּלָה לָהֶם שָׁהֶם עֲבָדִים,
הֵם הִבִּינוּ שְׁחָסַר לָהֶם חֹפֶשׁ.
בְּגִשָּׁן רוּוִית הַבִּירָה וְהַסֵּקֶס הַנִּצְחִי
עַל הַחוּף, בֵּין תַּנִּינִים,
הֵם לֹא הִרְגִישׁוּ מְשֻׁעָבָדִים.
נֹ, אֵז כָּל הַיּוֹם עוֹבְדִים, נִטְחָנִים דֵּק וְאוֹזְלִים.
נֹ, אֵז מְדֵי פַעַם מֵתִים יְלָדִים וְקוֹבְרִים הוֹרִים.
לִפְנֵי שֶׁהוּא גָּלָה לָהֶם הֵם לֹא יָדְעוּ שֶׁיֵּשׁ
חַיִּים אַחֲרֵים, הַרְבֵּה יוֹתֵר קָשִׁים.

לזכור

הָעֶבֶר זוֹכֵר הַיֵּטֵב אֶת מִי שְׁמוּחַק אֶת תּוֹלְדוֹתָיו.
וּמִי שֶׁנּוֹשֵׁךְ אֶת הַהִיסְטוֹרִיָּה
מִקְבֵּל מִמָּנָה נְשִׁיקַת דָּמִים.
אֵז יִזְכֹּר עִם יִשְׂרָאֵל אֶת עֶבְרוֹ.
יִזְכֹּר יִזְכֹּר יִזְכֹּר.

בן שמואלי, יליד 1991. בוגר תואר ראשון בספרות מאוניברסיטה הפתוחה ותואר שני בהיסטוריה עתיקה מאוניברסיטת חיפה. כותב, סטודנט ומורה. עד כה ראו אור שני ספרי שירה משלו: "אז מספיק" (הוצאת פרדס, 2016) ו"אמנות השימור העצמי" (הוצאת אוריון, 2020).

קרואה:

מעשה ברבי אֶלְיָעָזֶר ורבי יְהוֹשֻׁעַ ורבי אֶלְעָזָר בן עֲזַרְיָה ורבי עֶקְיָבָא ורבי טַרְפוֹן שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: **”רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.”**

בני ברק הקדומה שכנה בכפר אל-חירייה, סמוך למזבלה המפורסמת, כיום פארק שרון. הכפר נקרא גם אבן איבראק, זכר לשם הקדום. בעקבות ההגדה קרוי המחלף הסמוך בשם "מחלף מסובים".

הספר

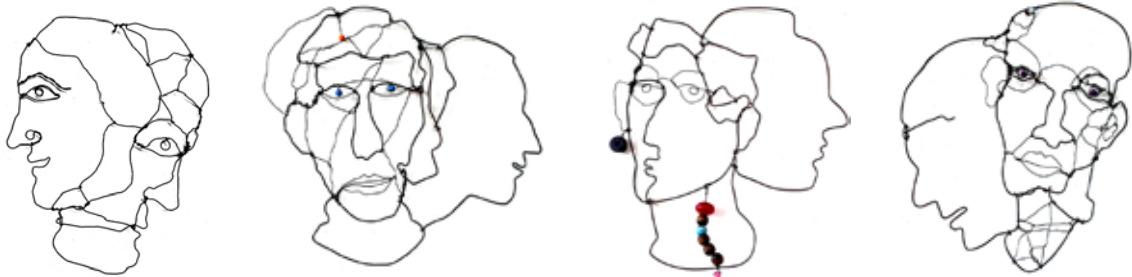
עורכת:

כתוב בברייתא⁴ -

כנגד ארבעה בנים דיברה תורה:

אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול.

אבל אנו נדבר על שתי בנות ושני בנים...

דימויים: יורם אפק

4. זהו פירוש הרמוניסטי הבא לפשר בין ארבע גרסאות שונות של מצוות "והגדת לבנך":

דברים ו' 20-25 - "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחוקים..." וכולי.

שמות י"ב 26 - "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם..." וכולי.

שמות י"ג 14-15 - "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת..." וכולי.

שמות י"ג 8 - "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים".

מקור הגרסאות השונות הוא בכך שלתורה 4 מקורות שונים, אבל חז"ל האמינו שהיא נוסח אחד שנכתב מפי האל, ושאין כאן מקורות שונים, אלא התייחסות לבנים שונים:

חכם, רשע, טיפש (זו המשמעות של "תם"), ושאינו יודע לשאול (שהוא בעצם ה"תם" המודרני). השאלה המתוחכמת מיוחסת לחכם, הקנטרנית לרשע, הלא-ממוקדת לטיפש, והעדר-השאלה לשאינו יודע לשאול. משמעות התשובות ושאלת הנוסח המקורי מסובכת ושנויה במחלוקת.

מולי פלג

כנגד ארבעה בנים

אָחַד חָכָם,
וְאָחַד רָשָׁע,
וְאָחַד תָּם,
וְאָחַד
שָׂאִינוּ
יֹדֵעַ לְשֹׂאֵל.
שְׁלֹשָׁה הוֹלְכֵי תֵלָם,
וְאָחַד לֹא צִיָּתָן.
שְׁלֹשָׁה נְהִירִים,
וְאָחַד לֹא מוֹבָן.
שְׁלֹשָׁה אוֹמְרֵי הוֹן,
וְאָחַד מְסָכֵן.
יְחִי הַבֵּן הַרְשָׁע,
הַפְּרוֹעַ, הַלֹּא רְגוּעַ,
זֶה שֶׁמִּתְפַּלֵּא
בְּקוֹל עֲנוֹת:
הֵיכֵן הוֹן
אֲרַבַּע הַבָּנוֹת?

כולנו מסובין

סְבִיב שְׁלַחַן הָאֵכֶל הַמְהֵדָר
כָּלֵם מוֹצִיאִים לְכָלֵם אֶת הַנְּשִׁמָּה.
אָנִי מְחַטֵּט בְּתוֹךְ עֲצָמֵי,
מְקַדִּים תְּרוּפָה לַמֶּכָּה.
סְכִין מִיָּמִין, מִזְלַג מִשְׂמָאל
לוֹעֲסִים לְעִיסוֹת מְרֻסָּנוֹת,
מְנַקְרִים זֶה בָּזֶה
בְּצַפְרָנִים שְׁלוּחוֹת.
בֵּין הַמְּאָבְנִים לְטוֹרְפִים
אָנִי הַחֲלִיָּה הַחֲסָרָה.
בֵּין הַשְּׁפוּיִים לְמְטַרְפִים
אָנִי הַקְּרָבָן לְעוֹלָה.

נגה שגב

ליל הסדר

הָעָרֵב אָנִי מְגִיֶּשֶׁה
בְּשִׁלְחַן הַחֶג שְׁלִי
כָּל מָה שֶׁלֹּא הִגְדַּתִּי לִילְדֵי.
כָּל מָה שֶׁאָנִי פּוֹסֶחֶת עָלֶיךָ,
כָּל מְכוּתֵי,
כָּל שְׂאִינוּ בְּמִקוּמוֹ,
כָּל שְׂדֵי בּוֹ,
כָּל מְסַעוֹתֵי בְּמַדְבָּר
וְכָל שְׂאִינֵי יוֹדְעֵת לְשֹׂאֵל.

נגה שגב היא פסיכולוגית ארגונית, אם לשניים, תושבת קדרים שבגליל. ספר-ביכוריה, 'שירת יומי', ראה אור ב-2022 בהוצאת "שופרא לספרות יפה". שיר זה לקוח מספר שיריה "ארץ האש", שיראה אור השנה בהוצאת "שופרא לספרות יפה".

ד"ר מולי פלג הוא סוציולוג פוליטי. פרסם שישה ספרי מחקר והגות, נובלה ושלושה ספרי שירה, שזכו בפרסים שונים. שימש כמרצה אורח באוניברסיטאות קולומביה ופורדהאם בניו יורק וכעמית מחקר במרכז ליישוב סכסוכים באוניברסיטת סטאנפורד, והיה חבר הוועד המחקרי של נאט"ו. פעיל בצו פיוס, שורשים, Tech2Peace, Start-Up 50-50.

עורכת:

חכמה מה היא אומרת -

"מָה הָעֵדוּת וְהַחֻקִּים
וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם?"

(דברים ו', פסוק 20)

קרואה:

ואף את אמרי לה
כהלכות הפסח:
אין מפטירין אחר
הפסח אפיקומן.⁵

עורכת:

רשע מה הוא אומר -

"מָה הָעֵבֶדָה
הַזֹּאת לְכֶם?"

(שמות י"ב, פסוק 26)

קרואה:

לכם ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו
מן הכלל וכפר בעיקר, אף אתה
הקהה את שיניו ואמור לו: בעבור
זה עשה יְהוָה לי בצאתי ממצרים.
לי ולא לו. אילו היה שם לא היה נגאל.

עורכת:

תם מה הוא אומר -

"מָה זֹאת?"

(שמות י"ג, פסוק 14)

קרואה:

ואמרת אליו -
בחוזק יד הוציאנו
יְהוָה ממצרים, מבית עבדים.

עורכת:

ושאינה יודעת לשאול

מה היא אומרת -

"את פתחי לה.

שנאמר:"

קרואה:

"וְהִגַּדְתָּ לְבִתְךָ וּלְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמֹר בְּעִבּוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי
בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם."

(בעקבות שמות י"ג, פסוק 8)

5. התשובה המקורית במקרא: "עבדים היינו..." וכולי (דברים ו' 21-25) מתאימה הרבה יותר. נוסח התלמוד הירושלמי, המיוחס לתנא ר' חייה, מחליף בין התשובות לחכם ולטיפש וגם הוא מתאים יותר. לעצם העניין מפרש הירושלמי שהכוונה שלא יעבור מחבורה אחת לשנייה בליל הסדר, ועדיין הפסוק סתום. לפי פירוש אפשרי אפיקומן הוא מיוונית εστιασμων, מעין after party או קינוח.

"אנשים אחים אנחנו" ו"יחד ננצח"

במהלך הסדר הצטרפה הבת, הרעייה והאם השכולה לשירת "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם"; אבל אז היא פרצה בבכי והתחננה בפני המסבים שאם וכאשר השם שוב יהיה עסוק מדי מכדי לסייע בידינו, שכלנו נשכיל להתאחד – לא, לא רק בסממאות ריקות – לשלב נחות ולמנע בעצמנו את האסון הבא.

ואלה שמות

אלהים, אנא עשה שלמכלול התמרונים המתבצעים כעת ברצועה יקראו בשם "מלחמת עזה" ולא "מלחמת עזה הראשונה".

חזרה למצרים 1

ביום שבו נצבעו רבים מישובי העוטף באדם (בדומה לאותו יאר מלפני למעלה משלשת אלפים שנה) הקשה השם את לבו של נהנתניהו כמו שעשה בזמנו לפרעה. ומאז, מרפבת ישראל מנהגות בכבדות ושוקעות עמק בבץ העזתי, וים השנאה מאים להטביענו.

עשרים ואחד מי יודע?

עשרים ואחד אני יודע:
זהו מספרו של הפרופיל הצבאי פוסל השרות שאותו ינסו לקבל, באמתלאות שונות ומשונות, יותר ויותר נערות ונערים חלונים לאחר שממשלת ההרס והחרבן מצליח להעביר את החק המפלה והמפלג שיאפשר לעשרות אלפים מבין "אחיהם" החרדים להשתחרר אוטומטית מחובת הגיוס מדי שנה.

אפי הלפרין הוא בן 71, אב לשלושה וסב לשניים, רופא מומחה למחלות פנימיות וזיהומיות ובוגר מחזור א' של לימודי היצירה הספרותית בבית הספר לאמנויות המילה בירושלים. פרסם סיפורים קצרים, שירים ומסות בספרים, אסופות וכתבי עת שונים בעברית ובאנגלית. החל מאוגוסט 2017 הוא שותף בכיר בפרויקט התנדבותי ייחודי לפיתוח הרפואה הכפרית באוגנדה, ומאז פרוץ מלחמת 'חרבות ברזל' לוקח חלק גם בשיקום חיילי צה"ל שנפצעו או חלו במהלך שירותם הצבאי.

שירה: ארבעה אחים // נעמי שמר

בְּיוֹם בְּהִיר וְנִהְדָּר
יִצְאוּ מִתּוֹךְ הַהֲגָדָה
חֲכָם וְתָם רָשָׁע גָּדוֹל
וְזֶה שְׁלֵא יָדַע לְשֵׁאוֹל

1

וּכְשֶׁאֲרֵבֵעַת הָאֲחִים
יִצְאוּ לְנוֹעַ בְּדַרְכֵים
מִיָּד מִכָּל אֲרֵבֵעַ רוּחוֹת
פְּרָחִים הִגִּיעוּ וּבְרָכוֹת

2

פָּגַשׁ חֲכָם בְּחֲכָמָה
אָהַב הַתָּם אֶת הַתְּמִימָה
וְהָרָשָׁע בְּתוֹר אִשָּׁה
תִּפְסַ מְרֻשַׁעַת אֵימָה

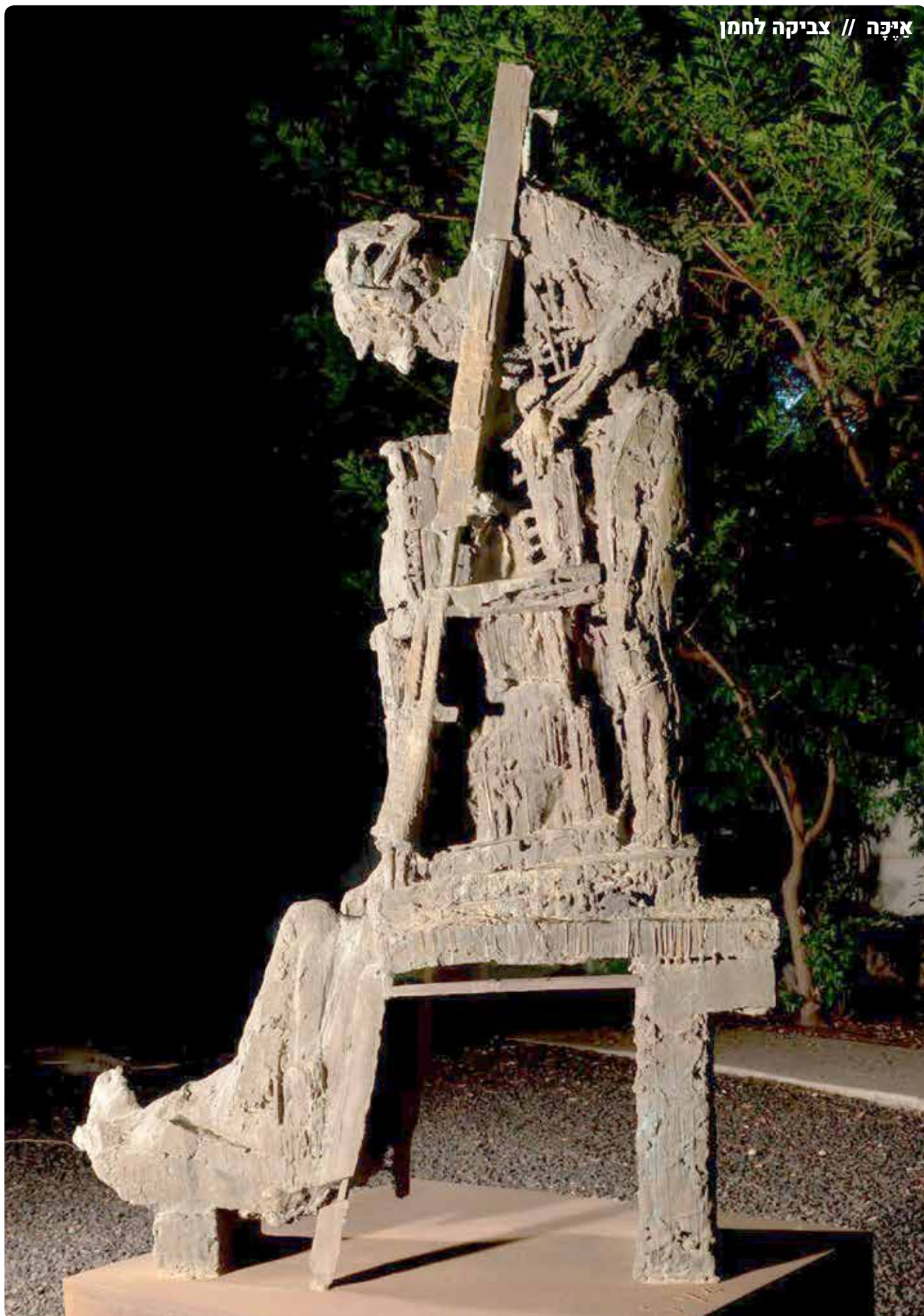
3

וְזֶה שְׁלֵא יָדַע לְשֵׁאוֹל
לָקַח אֶת הַיָּפָה מִכָּל
שֵׁלֵב יָדוֹ בְּתוֹךְ יָדָהּ
וְחָזַר אֶתָּה לַהֲגָדָה

4

לָאֵן הוּבִילוּ הַדַּרְכֵים?
הֵיכֵן אֲרֵבֵעַת הָאֲחִים?
בְּשִׁיר שְׁלָנוּ יְדִידֵי
אָסוּר לְשֵׁאוֹל יוֹתֵר מִיָּדֵי

5

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

כֶּס אַל-דּוּמִי

קרואה:

נזכור את כל אלו שאינן ואינם עימנו כאן היום - החטופות והחטופים, השבויות והשבויים, הנעדרות והנעדרים, כמו גם כל מי שנהרגו ונרצחו באכזריות. נזכור גם את מבקשות ומבקשי המקלט, אסירות ואסירי המצפון, וכל מי שבגלות: אלו שלנו, ואלו שבעולם כולו.

לכבודן ולכבודם
הותרנו כאן הערב כיסא ריק,
כֶּס אַל-דּוּמִי.

שירה: שלח את עמי

מהר משה, צִיָּה פרעה:

"שלח נא את עמי!"

מִצָּוֹת האל אמור נא לו:

"שלח נא את עמי!"

קומה, לך נא, אל כְּבֹד הַלֵּב הרע

צו לו, בשמי: "שלח נא את עמי!"

לפְעָמִים אָדָם זֹכֵר // יְהוֹשֻׁעַ סוֹבוּל מתוך המחזה "עד קצות הפחד"

קול פְּנִימִי לוֹחֵשׁ לָךְ
זְכוֹר בֶּן-אָדָם אֵל תִּשְׁכַּח
בְּנִפּוּל אוֹיְבֶךָ לְרַגְלֶיךָ
אֵל יִגַּל לְבַבְךָ אֵל תִּשְׁמַח

וְזְכוֹר בְּסֵעוֹר הַדָּם
בְּלֵב הַחֲשִׁיכָה
לְהִיזוֹת בֶּן-אָדָם
זֶה לְאֶהוֹב כְּמוֹךָ
לֹא רַק אֶת עֲצָמְךָ

כִּי-תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל-אוֹיְבֶיךָ

וְנִתְּנוּ כוֹחֶךָ בְּיָדְךָ
בְּתוֹךְ מְרוֹחַ דָּמִים מְלוֹכְלֶךְ
בְּדָם וְאֵשׁ וְרִפְשׁ
זְכוֹר בֶּן-אָדָם אֵל תִּשְׁכַּח
הַדָּם הוּא תִמְצִית הַנֶּפֶשׁ

וּבְנִפּוּל אוֹיְבֶךָ בְּיָדְךָ
בְּעוֹד רֶצַח נִיצַת בְּעֵינֶיךָ
וְנֹצֵר הָרַע נִעוֹר וְקָם
קָרָא הֵצִו עַל מִצַּח אוֹיְבֶיךָ
לֹא תִרְצַח בְּתִשׁוּקַת נָקָם

לְפַעְמִים אָדָם זֹכֵר
שֶׁהוּא לֹא רַק
בְּשׂוֹר וְדָם
לְפַעְמִים אָדָם זֹכֵר
שֶׁהוּא גַם בֶּן-אָדָם
לְפַעְמִים מַעוֹמֵק שְׂכָהָה
אָדָם זֹכֵר
קִיּוּם הַבְּטָחָה
לְפַעְמִים בְּסֵעַר אֶהְבֶּה
אָדָם זֹכֵר
קִיּוּם חוֹבָה

עורכת:

נזכיר את מכות מצרים, ולא נשכח את דמעת החפים מחטא.

קרואה:

1 נא-אָמון, מְבַרְזֵל צִירֵן;
שְׁעָרִים נְתַלְשׁוּ בִּילֵל.
וְתַבְאֵנָה מִכּוֹת מְצָרִים
לְעִשׂוֹת כָּךְ מִשְׁפָּט בַּלַּיִל.

2 לְהָאִיר לָהּ בְּגִידַת שְׁרִיָּה
וּלְהָאִיר לָהּ בְּגִידַת הָמוֹן,-
וְעַל כֵּן נִדְלְקוֹת עֲרִיָּה,
כְּבַלְפִּיד, בְּמִכּוֹת אָמוֹן.

3 כִּי צִדִּיק בְּדִינוֹ הִשְׁלַח,-
אָךְ תִּנְמִיד, בְּעֵבְרוֹ שׁוֹתֵת,
הוּא מִשְׁאִיר, כְּמוֹ טַעַם מֶלַח,
אֶת דִּמְעַת הַחֲפִים מִחֻטָּא

(נתן אלתרמן, 1939-1944.
מתוך המבוא לשירי מכות מצרים)

קרואה:

מדגיש: בקטע זה **בבקשה לא להצטרף אלי**⁶ באמירת שמות המכות) מסופר במקרא כי עשר מכות הביא יְהוָה על המְצָרִים בְּמִצְרָיִם, ואלו הן: דם, צפרדע, כנים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חושך, מכת בכורות. רבי יהודה היה נותן בהם סימנים: דצ"ך עד"ש באח"ב.

עורכת:

ואנו נאמר:

**אל יהי חלקנו עם שופכי דם
נקיים, ועם השרים להם הלל.
דיינו בהרג, בגזל, בעוול,
בהתנשאות ובשנאה!**

שירה:

די דיינו, די דיינו,
די דיינו, דיינו דיינו דיינו
די דיינו, די דיינו, די
דיינו, דיינו דיינו!

6. ראוי לעקור משורש את המנהג המצמרר (והמאוחר) לקרוא יחד בקצב סוגסטיבי את שמות המכות עד שיאן, ולהטיף יין אדום במעין הילולת טבח הפוגעת ברשע ובצדיק כאחד.

מנהיגות נשית בעתות משבר: מכתב פתוח למרים הנביאה // חמוטל גורי

"וַתִּקַּח מְרִים הַנְּבִיאָה אַחוֹת אֶהֱרֹן אֶת־הַתֹּף בְּיָדָהּ וַתִּצְאֶן כָּל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחְלָתַיִם: וַתַּעַן לָהֶם מְרִים שִׁירוֹ לַיהוָה כִּי־גָאָה גָאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה [השליך] בָּיָם."

(שמות ט"ו, כ-כ"א)

שלום לך, מרים הנביאה,

סליחה על הביקורתיות. זו לא חוכמה להחיל פרשנות פמיניסטית על מנהיגה מימי התנ"ך. היית אחת משבע נביאות סך הכל, לעומת 48 נביאים. אני בטוחה שהיה לך קשה והיית צריכה לעבוד קשה מאוד כדי להוכיח את עצמך בעולם גברי מאוד.

הייתי שמחה לשבת איתך לשיחה על מנהיגות נשית בעת הקשה הזו. כשאלה הטוענים "כי בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו" מסתובבים בתחושת צדקת דרך עמוקה. כשאלה המנבאים שלנצח נחיה על החרב מדלגים מאולפן טלוויזיה אחד למשנהו, ומי שמנסה לומר שאולי יש דרך אחרת הוא - או היא - הם בהכרח הזויים שלא התפכחו.

אני רוצה לחשוב שלו היית כאן היום, עם כל החוכמה והניסיון שצברת, היית מחברת טקסט אחר. טקסט שהיה מניע איזה תהליך של ריפוי ושחרור ממפלצות האימה והייאוש ומהשדים של הכאב וחוסר האונים.

להתגבר על המפלצת // דניאל גורי דה-לימא

כבר שנים שדמותך האוחזת בתוף, שרה בעוז וסוחפת אלפי נשים בשירה ובריקוד התחבבה עליי. אמנם הטקסט שיצא מפיו היה הדהוד של דבריו של אחיק, משה, אבל אני מבינה שאלה היו זמנים קשים. קשה להוציא עם מעבדות לחירות. שנים של דיכוי ואימה מותירים צלקות עמוקות.

את הבנת שנדרשת מנהיגות נשית שתעזור לבני ובנות ישראל לעשות את המעבר מהטראומה של השעבוד אל עבר תודעה של חופש וחוסן קהילתי. גילית מנהיגות ותושייה כשהצלחת להציל את חייו של אחיק הקטן, משה. אבל בסוף הוא זה שקיבל את המינוי הישיר מה' ואת אפילו נענשת על כך שדרשת לחלוק עמו באופן שוויוני יותר את המנהיגות.

עשית מעשה שנצרב לעד בהיסטוריה של עם ישראל. אפילו קראו תוף על שמך. אני תוהה מה היה קורה לו היית מחברת איזה טקסט משלך, שיש בו חמלה ונחמה וגם קריאה לכולם ולכולן לאחוז את עצמם בציצית הראש ולמשוך את עצמם מתודעה של עבדות לתודעה של חופש.

הייתה לך שם הזדמנות פז לעורר בהם ובהן - בעבדים ובשפחות שזכו לחופש מבלי להילחם בעבורו - איזה דמיון אזרחי. העם הקשיב לך, בעיקר הנשים. יכולת לומר דברים שיפעילו בנפש הקהילה שעוזרים לעשות את המעבר מתודעה של קורבנות ונקמה, להוויה של אוטונומיות ושליטה בגורל.

קרוא.ה:

נאמר במקרא: "אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָאֵה גָאֵה, סוּס וְרֶכֶב רַמָּה בַיָּם". אמר המדרש: "... יֵשֵׁב עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמִידַת הַדִּין וְטִיבָעָם בַּיָּם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִּיקְשׁוּ מִלֹּאכֵי הַשָּׂרֵת לְאֹמֹר שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: מַעֲשֵׂי יָדַי טוֹבְעִים בַּיָּם, וְאַתֶּם אֹמְרִים שִׁירָה לִפְנֵי?".

קרוא.ה:

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו. ואלו הן:

כולנו: פסח, מצה ומרור.

עורכת:

פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש קיים, על שום מה?

קרוא.ה: על שום שמסופר כי

פֶּסַח הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בְּתֵי אֵימֹתֵינוּ וְאַבֹּתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. שְׁנֵאמַר: "פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פֶּסַח עַל-בְּתֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם" (שמות י"ג, פסוק 14).

עורכת:

מצה זו שנאכל, על שום מה?

קרוא.ה: על שום שמסופר כי לא הספיק

בצקם של אימותינו ואבותינו להחמיץ, שנאמר: "וַיֹּאפּוּ אֶת-הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם, עֲגַת מִצּוֹת, כִּי לֹא חָמַץ: כִּי-גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵמֵהוּ, וְגַם-צִדָּה לֹא-עָשׂוּ לָהֶם." (שמות י"ב 39).

עורכת:

מרור זה שנאכל, על שום מה?

קרוא.ה: על שום שמסופר כי מררו

המצרים את חיי אימותינו ואבותינו במצרים. שנאמר: "וַיִּמְרְרוּ אֶת-חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבְלִבָּנִים" (שמות א 14).

ל מ י ש י ב י . . י ת ל כ ת

מתוך אמנת האו"ם בדבר מעמדם של פליטים, שהתקבלה בשנת 1951, כפי שעודכנה בפרוטוקול משנת 1967; ישראל הייתה מהמובילות בהכנתה ובקידומה. פליט הוא אדם "הנמצא מחוץ לארץ אזרחותו בגלל פחד מבוסס היטב להיות נרדף מטעמי גזע, דת, אזרחות, השתייכות לקיבוץ חברתי או להשקפה מדינית ואיננו יכול להיזקק להגנתה של אותה ארץ או אינו רוצה בכך בגלל הפחד האמור; או הנמצא עקב המאורעות האמורים מחוץ לארץ שבה היה קודם לכן מקום מגוריו הקבוע, והוא חסר אזרחות, ואינו יכול לחזור לאותה ארץ או אינו רוצה בכך בגלל הפחד האמור."

סעיף 31 (1):

מבקש מקלט הנכנס לטריטוריית המדינה באופן בלתי חוקי זכאי לחסינות מפני העמדה לדין בגין עבירת ההסתננות.

סעיף 33:

שום מדינה החברה באמנה לא תגרש ולא תחזיר פליט, בשום צורה שהיא, אל גבולות הארצות שבהן יהיו חיו או חירותו בסכנה.

הפגנה נגד גירוש מבקשי המקלט האפריקאים, 2018. בקדמת התמונה: אבי עופר // צילום: רמי בן ארי

מצוות אֶהְבֶּת הַגֵּר

עורכת: **וְאֶהְבֶּתְם אֶת הַגֵּר**

קרואה: 4x

1 וְאֶהְבֶּתְם אֶת הַגֵּר, כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם (דברים י' 19)

2 גֵּר יְתוֹם וְאֶלְמָנָה לֹא תַעֲשֹׂקוּ וְדָם נָקִי אַל-תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה (ירמיהו ז' 9)

3 חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר, חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר הַגֵּר אֶתְכֶם (במדבר ט"ו 15-16)

4 כְּאֶזְרַח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר הַגֵּר אֶתְכֶם וְאֶהְבֶּתְ לּוֹ כְּמוֹךְ כִּי-גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם (ויקרא י"ט 34)

למיטיבי.זות לכת

קרואה:

נזכור הערב את מבקשות ומבקשי המקלט שהגיעו אלינו מהתופת, ונקבלם בזרועות פתוחות, כי גם הורינו באו משם.

קרואה:

נזכור הערב את שוועת הילדות והילדים חסרי המעמד, נאהבם ונאמצם אל ליבנו ולא נגרשם, כי גרים היינו בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם.

ושוויוני, וללא הטמעת ערכים ליברלים נאורים לצדם.

עלינו להילחם באמונות שווא הנוגעות למדע, ובורות ולהג בענייני תרבות ורוח. הדבר חשוב שבעתיים לגבי המזלזלים בקרב מקבלי ההחלטות. אחד הבולטים בהם הוא שר האוצר סמוטריץ', שקבע ש"תורת האבולוציה היא פארסה", ושהמסקנות הנובעות ממנה לגבי ההומו ספיאנס הזויות.

חובה שלכל הלומדים, המלמדים, החוקרים, המרצים והוגי הדעות תהיה חירות מחשבה מלאה, שתאפשר חתירה מתמדת אחר האמת המדעית - המבוססת על ספקנות, עובדות, תצפיות וניסויים, ותהליכי הסקת מסקנות באמצעים לוגיים מוצקים.

אותו שר אוצר הצהיר לאחרונה ש"אפשר להחליט שחותכים בחצי את כל תקציב ההשכלה הגבוהה. מי אמר שבזמן שיש מלחמה צריך ללמוד עכשיו לימודי אנתרופוסופיה אנתרופולוגית של ימי הביניים בטימבוקטו?" גישה כזאת תדרדר אותנו לסטטוס של מדינה נחשלת, ויישטמו היתרונות העצומים שנבנו כאן בעמל רב במשך 75 שנים.

לסיום, ב"קדמת עֵדן", כותב ג'ון סטיינבק: "רוחו החופשית והסקרנית של האדם יקרה מכל דבר שבעולם." יש במילים חשובות אלה כדי לעודד את כולנו להמשיך ולדבוק בהעצמת כוחו של המדע והרוח החופשית, למען חברה חזקה, שיוויונית ומוסרית.

לקראת חג החירות, כדאי לתת את הדעת גם על החופש האקדמי, המאפשר את התעוררות כוחה של הסקרנות לגלות, לדעת ולהבין, עוד ועוד, עד בלי די. חופש אקדמי אישי מעניק חירות לבחור מה לחקור ובאלו שיטות, ומה ללמד וכיצד. חופש אקדמי מוסדי אמור לאפשר עצמאות בקבלת סטודנטים ובמינוי וקידום אנשי סגל, וכן בקביעת תכניות הלימודים ותכניות פיתוח.

במשפט שהתנהל ב-1957 נגד פרופסור אמריקני, שסירב לדבר על דעותיו ופעילותו הפוליטית, כתב נשיא בית המשפט העליון דאז, אָרל ווארן:

"No one should underestimate the vital role in a democracy that is played by those who guide and train our youth. To impose any strait jacket upon the intellectual leaders in our colleges and universities would imperil the future of our Nation.... Teachers and students must always remain free to inquire, to study and to evaluate, to gain new maturity and understanding; otherwise, our civilization will stagnate and die."

הפסיקה נחשבת אבן דרך בהצבתו של החופש האקדמי על סדר היום העולמי.

עתידנו כמדינה מודרנית בעלת ערכים נאותים ועמוד שדרה מוסרי נשען במידה רבה על המחקר הרלוונטי בכל ענפי המדע, וְחברה מתוקנת אינה יכולה לשרוד ללא ידע בסיסי בנכסי תרבות ורוח, ללא הנחלתם לדור הבא באמצעות חינוך נאות

פרופ' דוד הראל הוא נשיא האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

קרוא.ה:

בכל דור ודור חובה עלינו לראות את עצמנו כאילו
אנו שיצאנו ממצרים.

שירה

הללויה, הללויה, בצלצלי שמע,
הללויה, הללויה, בצלצלי תרועה,
כל הנשמה תהלל-יה, הללויה, הללויה. 2x {

קרוא.ה:

וגם אנו, הננו לספר ביציאת מצרים: מעבדות לחרות, משעבוד
לגאולה. כי גם אנו יצאנו מבית עבדים ומגיא-הריגה, ובנינו בית
בל-ימוט לנידחי ישראל על אדמתם. ואת מועד החרות נוסיף
לקדש בבית זה, אנו ובנותינו ובנינו ובני בנינו, עד עולם.

עורכת:

כוס גאולה נישא -

קרוא.ה:

כוס ברכה // עמוס עוז

נְרִים כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה לְחָרוּת הָאָדָם.
בַּל יִהְיֶה עוֹד אָדָם מְשֻׁעָבָד וּמְנַצָּל.
גַּם יִחְדָּל כָּל אִישׁ לְהִיּוֹת עֶבֶד
לְתִּהְפּוּכוֹת לְבוֹ.
(הגדת חולדה 1960)

קרוא.ה:

ליציאת ישראל
משעבוד לחרות,
לניתוק מוטות
עבדות במלוא תבל,
לפדות עמלים.

עורכת:

נמזוג כוס שנייה
ונברך -

כולנו נרים כוס ונברך:

לְחַיִּים, בְּנוֹת וּבְנֵי-חֹרֶיךָ,
לְחַיִּים!

(שת"י כוס שניה)

ואם תצא

את משפחות הצפרים על האלה
בחצרי המלחמה לא מעניינת. הן
שוקקות חיים יומם וליל, עפות
ומקפצות, שורקות ומציצות בלי די
בנוף ירקוטה הסבוכה של האלה,
המעבה כל כף עד שאיני יכול
אפילו לראותן ולזהותן, ועלי
להותר חסר –
לשמע קולותיהן ולתארן
מבלי לנקב בשמן.

אני מוצף בקורטיזול. הארובי
לא עוזר לי כבימים כתקונם.
הסרוטונין המופק מן הריצה
לא מרגיע את חרדת הקיום.

היין מערפל מעט את התודעה
אך לא עשוי להסיר את האיום,
וחצי כדור הקסננקס מאתמול
התפוגג עם שמיעת החדשות.

המתים מתים. הנעדרים יכרו
כמתים או חטופים. החטופים
יומתו או יחזרו, חלקם

ישמשו כקלף מקום אכזרי
שיכּה בתודעה בלי הרף

בשאלה אחת – מתי יגיע גם
תורנו להשמד, ואיזו אכזריות
תהיה כרוכה בזה.

הארץ המבטחת, מקלטנו,
גלתה את פניה האחרים:
מלכדת מות אחרונה, סופית,
לשארית הפליטה ולצאצאיה.
עכשו לך תצא מזה.

תפילה בחוץ

אתמול, עמוס מכאוב וצער,
יצאתי מביתי. סבבתי ברחוב,
ירדתי בכביש אל ההר-עוזים,
והנה – מפתח הדרך אל השטח הפראי
מרמז לי נעניתי. דרכתי

על דרך העפר בין ההר-עוזים
למוני ואסנת, מהלך בין קוצים,
בין סלעים, מפלס לי דרך אל

הארן עב הגזע שנצב שם.
באתי אליו, נצמדתי אליו,
עצמתי את עיני וחבקתי.

עמדנו שם שעה ארפה. אני
מבקש בלבי שיטל ממני את המתח,
את הכאב, וימתן לי חיות, והוא

מה חשות הציפורים

הציפורים על עץ האלה שותקות הבקרה
כמה מוזר מן העצים האחרים בישוב
דוקא נשמעים ציוצים. אולי הן
התפתו לכליל החרש, הפורח
בחצר של בת!

אולי סימו את מחזור הגדול
של גוזליהן, כמו הירגזים
שעפו מכאן מזמן, מותרים אחרים
את בתי הקינון שנפלו בסערה
מגזע העץ, ובתוכם שאריות
קש ומוק, להעיד שהטילו וגדלו בהם
את צאצאיהם, עד שפרשו כנפים ועפו מפה.

אני יושב בשעת שחר מקדמת בכניסה לבית,
כותב, מיחל לציוציהן, מתאבל

ונבהל משתיקותיהן. אולי הציפורים
חשות, בחושיהן, שהאימה
ממנה אנו חוששים כל כן, מתקפה

של הרס, מות, אנס וחרבן, קרבה לכאן.
אולי הן מהירות החלטה מאתנו,
הממשיכים לשבת בבתינו, תחת מגננה כוזבת

של תקווה, של הרגעה, של נחם שוא.

חסן, ירק, תמיה, שותק.
והנה הלוחינו נפתכות,
נמזגות זו בזו, ושנינו

מוכלים יחדו במלואו של עולם.

רוח לי קצת. התישבותי בצלון,
נשען על גזעו. נח, מתחזק.

אחר כך הלכתי ברחוב ההרחה,
עוצר ליד הבוגנוויליה
של מיקה, להריח ארגמן.

נגשתי לכפר הרוח, לשבת קצת
מול המפרץ,

לנשם את האור, את הרוח,

להזכר בטוב,

להאמין. להתפלל.

אילן שיינפלד, סופר ועורך, זוכה פרס ברנר לספרות 2021, אב גאה יחידי לתאומים, תושב תובל בגליל המערבי.
שירים אלה לקוחים מתוך ספר-השירים החדש 'אדום הוא', שראה אור זה עתה בהוצאת שופרא לספרות יפה, 2025

יצחק // אמיר גלבע

לפנות בקר טילה שמש בתוך היער
יחד עמי ועם אבא
וימיני בשמאלו.

כברק להבה מאכלת בין העצים.
ואני ירא כל-כך את פחד עיני מול דם על העלים.

אבא אבא מהר והצילה את יצחק
ולא יחסר איש בסעדת הצהרים.

זה אני הנשחט, בני,
וכבר דמי על העלים.
ואבא נסתם קולו.
ופניו חורים.

ורציתי לצעק, מפרפר לא להאמין
וקורע העינים.
ונתעוררתי.

ואזלת-דם היתה יד ימין

מתוך השיר על האפדיקים // אבות ישורון

יש לנו בעיה של עקדת יצחק.
ולכם, כסבור, עקדת יצחק.
לנו זה יוצא כרחם אב על בנים.
לכם זה יוצא כרחם אב על עצמו.

(מתוך הספר "השבר הסורי-אפריקני", 1974)

לשווא (מיצג) // איתי זלאיט

הנה אֶנְחָנוּ - חוֹרֵף 2024
// אביבית ג'ון (קיבוץ בארי)

הנה אֶנְחָנוּ צָפִים
 בָּיָם שֶׁל חוֹסֵר וְדָאוֹת
 אַחֲרֵי שֶׁעֲבַרְנוּ אֶת הַמִּצָּר
 הַמִּפְרִיד בֵּין חַיִּים וּמָוֹת

סוֹף שָׁרוּף, מַחְסוֹם שֶׁל פִּיחַ
 מִפְרִידִים בֵּינֵינוּ וּבֵין הַיָּמִים
 וְהַשְּׁעוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת
 לַפָּנֵי

גַּם אִם נִתְגַּעְגַּעַ
 אֶפִּילוֹ בְּדַמְיוֹן לֹא נַחְזוֹר לְשֵׁם
 וְלֹא נִשְׁאַל מָה אֵילוּ

כִּי הַמָּזַל עֵיווֹר
 וּמִי יִבְטִיחַ
 שֶׁנִּעֲבֹר אֶת הַמִּצָּר שׁוֹב
 אֶל הַצַּד הַזֶּה

לשווא (מיצג) // איתי זלאיט

מחורבן ומלחמה, לשלום ולביטחון בישראל ובעמים

כוס שלישית

עורכת:

כוס שלישית נישא, מתוך החורבן והשכול - לתקווה, לשלום ולביטחון, בישראל ובעמים

קרואה:

מזמור ל"ב // שמעון אדף

אז היכן הוא השער
בְּעֵזָה,
בְּשִׁדְרוֹת -
עולם המיתים של פֶּעַם; האויר
עוד יֵדַק
וְאֶנְחָנוּ עוֹבְרִים.

(מתוך מחזור השירים 'אביבה-לא', 2009)

קרואה:

נִדָּר // אברהם שלונסקי

על דעת עיני שָׂרְאוּ אֶת הַשָּׂכֵל
וְעָמְסוּ זְעָקוֹת עַל לְבֵי הַשְּׁחוֹחַ,
עַל דַּעַת רַחֲמֵי שְׁהוּרוֹנֵי לְמַחַל
עַד בָּאוּ יָמִים שְׁאֵימוּ מִלְּסֻלַּח
נְדָרְתִּי הַנִּדָּר: לְזַכֵּר אֶת הַכֹּל
לְזַכֵּר וְדַבֵּר לֹא לְשִׁכַּח!
דַּבֵּר לֹא לְשִׁכַּח עַד דוֹר עֲשִׂירִי
עַד שׁוֹן עֲלֻבְנִי, עַד כָּלָם, עַד כָּלָהֶם
עֵדִי יִכּוּלוּ כָּל שְׁבִטֵי מוֹסָרִי
קוֹנָם אִם לָרִיק יַעֲבוֹר לַיִל הַזֶּעֶם
קוֹנָם אִם לְבַקֵּר אֶחָזוֹר לְסוּרִי
וּמְאוּם לֹא אֶלְמַד גַּם הַפֶּעַם.

(1943)

ל מ י ש י ב י . ו ת ל כ ת

מְצָרִים // נורית זרחי

התודעה נחצתה לשנים. הופ
יבשה!

באחת התנפץ החזון
נאטמה השקיפות, נבלעה
המצולה.

שתוי מרובצי כח, חדל הרך
בלוע. אותיות החמלה

נפנפו 'אחרית' –
צדפות כסו על עפעפינו
ופתאם הקצנו.

הנה, אנשים, מאפסיו המודחים
חוזר הים, נטבע או
נצלנו.

קרואה אחדת או יותר:

מגש הכסף // נתן אלתרמן

והארץ תשקט, עין שמים אודמת
תעמיעם לאטה על גבולות עשנים
ואמה תעמד, קרועת-לב, אך נושמת
לקבל את הנס, האחד אין שני.

היא לטקס תכון, היא תקום למול סהר
ועמדה טרם יום עוטה חג ואימה -
אז מנגד יצאו נערה ונער
ואט-אט יצעדו הם אל מול האמה

לובשי חול וחרג וכבדי נעלים
בנתיב יעלו הם הלה והחרש,
לא החליפו בגדם, לא מחו עוד במים,
את עקבות יום הפךר וליל קו-האש.

עיפים עד אין קץ, נזירים ממרגע
ונוטפים טללי נעורים עבריים...
הם השנים יגשו ועמדו לבלי נע,
ואין אות אם חיים הם או ירויים.

אז תשאל האמה שטופת דמע וקסם
ואמרה: מי אתם? והשנים שוקטים
יענו לה: אנחנו מגש הכסף
שעליו לה נתנה מדינת-היהודים!

כה יאמרו ונפלו לרגלה עוטפי-צל
והשאר יספר בתולדות-ישראל...

(1947)

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

קרואה:

עץ מבארי // אוריין צ'פלין

עץ אָחַד בְּקִיבוץ בְּאֲרֵי
בְּבוֹקֶר הַ-7 לְאוֹקְטוֹבֶר
כָּבֵר לֹא רָצָה לְהִיּוֹת עֵץ
בְּמָקוֹם בּוֹ לֹא נוֹתֵר אֶת מִי לְהַצִּיל.

עץ אָחַד בְּקִיבוץ בְּאֲרֵי
בִּיקֵשׁ לְהִיּוֹת סַפְסָל,
אוּלֵי מִיִּשְׁהוּ יָשׁוּב,
אוּלֵי יִרְצֶה לְשֹׁבֵת.

בְּחֶרְבֵן קִיבוץ בְּאֲרֵי
גַם יַעֲצִים לֹא יְכוּלִים לְעַמּוֹד.

(נובמבר 2023)

עץ אָחַד בְּקִיבוץ בְּאֲרֵי
רָאָה דְּבָרִים שְׂעֵצִים לֹא
אֲמוּרִים לְרֵאוֹת.

עץ אָחַד בְּקִיבוץ בְּאֲרֵי
שָׁמַע יוֹתֵר מִיָּדִי
וְלֹא יְכוּל הָיָה
לְבְרוּחַ מִרִּיחֹת.

נְשׁוּרְשָׁיו עָצְרוּ נְשִׁימָתָם,
עֲנַפָּיו רָעְדוּ
עָלְיוֹ נִשְׂרוּ מִבְּכֵי
לִיבוֹ נְחָמָץ

נְחָרָץ
נְכָמֵר
נְכָרֵת
נְגָדֵם,
נְדָם.

צילום: גיא שרי

צילום: גיא שרי

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים...

קרוא.ה:

"וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים...
וְכָתַתְנִי חֲרִבוֹתֶם לְאֶתְיָם וְחֲנִיתוֹתֵיכֶם לְמִזְמֵרוֹת
לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חָרֵב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה"

(לפי: ישעיהו ב' 2-4 = מיכה ד' 1-3)

קרוא.ה:

פַּעַם תִּהְיֶה אֶהְבֶּה גְדוּלָה // יהודית כפרי

פַּעַם תִּהְיֶה אֶהְבֶּה גְדוּלָה
כְּאֶהְבֶּת הַגֶּשֶׁם
הַמּוֹחֶה אֶת הַגְּבוּלוֹת,
הַצּוֹמֵחַ
בְּכֹל שְׂבִילֵי הַמְזֻרָח הַתִּיכוֹן.
פַּעַם, הַרְבֵּה לִפְנֵי אַחֲרֵית הַיָּמִים -
וְאֲנִי נֹכַחַת לְשָׁלוֹם
אֶת כָּל מִילוֹת הַמְלָחָמָה.

(לבקשת המשוררת, השיר מסתיים במילים "את כל מילות המלחמה", במקום במילים "את כל מילות השנאה" שבנוסח המקורי)

קרוא.ה:

כוס ברכה // עמוס עוז

נָרִים כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה
לְשָׁלוֹם - וְלֹא לְמִלְחָמָה,
לְמַחְרָשָׁה - וְלֹא לְחָרֵב,
לְנִטְיָעָה - וְלֹא לְעַקִּירָה.

כִּי גְדוּלָה הָאֲדָמָה וּפְתוּחָה,
וְכָל בְּנֵי אָדָם בְּנִיָּהּ.

קרוא.ה:

וְכָל בְּנוֹת חָוָה - בְּנוֹתֶיהָ!

(הגדת חולדה 1960)

כולנו נרים כוס ונברך:

לשלום ולביטחון, לנו ולעולם כולו!

(שתיית כוס שלישית)

צילום: רן דמבו

והיא שעמדה // בעז טרסי

הלילה הזה כמו בכל הלילות
אנו מפטירין אפיקומנים פה הרבה
עדלאידעה הנפש נפשה.

והלילה הזה כמו בכל הלילות
לא יבוא כל דצריך
כי קמלה זה מכבר
נשמתו, כי יספין –
לא יבוא לא ימצא לא יראה
בין יושבין ומסבין.

וביום הקרב ההוא
אשר הוא גם יום וגם לילה
כמו בכל הימים נצפה גאלה
וכמו בכל הימים
לא כאז, לא כעת
לא עתיד כי יבוא רמיה.

והלילה הזה שבכל הלילות
מסבינו עדת רשעים,
לו היה הבן החכם –
אלו הגן בעדנו והסר מעלינו
פשעי עוונות
כי הקשיתם לבכם כלבו של פרעה
לא היינו גבבת נגאלים.

וזה שאינו יודע –
האם תמאס שתיתקתו
ולפתע יקום לכלות
כוס אחת עד עדי רביעית
ויטיח כפו במפת השלחן
ויקצר ברנה
את שלא לעדות
ויהין אז לשאל
את אשר כבר הושב
אם אכן יצאנו מעבדות לחרות

בעז טרסי, יליד קיבוץ החותרים, הוא מלחין ומוסיקולוג, משמש כפרופסור למוסיקה ומדעי היהדות בבית המדרש ללימודי היהדות בניו יורק (JTS) ובמרכז לחקר המוזיקה היהודית בירושלים. ספר שיריו "יד אחת החלה רושמת" יצא בהוצאת פרדס בשנת 2021.

לדמוקרטיה, לשוויון ולאהבה

כוס רביעית

עורכת:

כוס רביעית נישא לדמוקרטיה, לשוויון ולאהבה

קרואה:

תחי הדמוקרטיה // נתן אלתרמן

תְּחִי, הַמְּכַלֶּמָה אֶת מְלַעֲיָגֶיךָ!
תְּחִי, הַתְּקִיפָה בַּתְּקִיפוֹת!
תְּחִי, הַמְּחַלֶּפֶה אֶת מְנַהֲיָגֶיךָ
לְעֵין הַכֹּל, כְּצַרְךָ הַתְּקוּפוֹת!

לְמַשְׁטָרִים שֶׁהִתְיַמְרוּ לְרִשֵּׁת,
נוֹתַנְתְּ הִיא שְׁעוֹר עַד שְׁנוֹת-מֵאָה.
תְּחִי הָרוּחַ הַבְּלִתִּי-נִכְבְּשֵׁת
אֲשֶׁר קוֹרְאִים לָהּ חֹפֶשׁ-הַיְדֵעָה!

חסימת נתיבי איילון, יום שיבוש. בקדמת התמונה: יניב סגל // צילום: ELAN

לא אֵל לא מלך // יהושע סובול מתוך המחזה "עד קצות הפחד"

מאפרו הוא קם	עם הסבל	לא אֵל
המוכה בעמים	עם הספר	לא מלך
עם קדומים	הנבחר	לא מנהיג
קם מתנער	משחץ מנהיגיו	לא שר
מזהמת ימים	נותר	ולא רב
של רהב ומירמה	עפר ואפר	ישיבו לו את חייו
הונאה ותעתוע	לא אֵל	לעם המתבוסס
העם חוזר	לא מלך	בים דמיו
בלב קרוע	לא מנהיג	לא מדגל מתנוסס
ומגלה	לא שר	ידלה כוחו
את עוצמתו	ולא רב	לא מרהב
ואת כוחו	יביאו לו מזור	לשונות שריו
ידלה ויעלה	את כוחו הוא יאזור	פצוע ומדמם
מדם חייו	מתוך הלהט	העם דולה כוחו
מעומק נשמתו	הבוער בעצמיו	מתוך קרביו
	מתוך פצעיו	עם קדומים
	ייעורו בו חייו	עם מוכה
		בעמים

אירוע חתימה על מגילת העצמאות (2023), רחבת הבימה // צילום: ELAN

מגילת העצמאות וחוק יסוד כבוד האדם וחירותו

עורכת: נקרא קטעים ממגילת העצמאות

קרואה:

מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתה על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

קרואה:

אנו קוראים - גם בתוך התקפת-הדמים הנערכת עלינו זה חדשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבנין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

קרואה:

אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקידמת המזרח התיכון כולו.

עורכת: נמשיך בחוק יסוד כבוד האדם וחירותו

קרואה: זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.

טריפטיכון // ירון אביטוב

א

"פסח, מצה ומרור," ברוך אבי בליל הסדר.

פסח אינני יכול לחגג במקום מושבי,

שהרי אין לי עם מי.

וגם מצה לא נתן להשיג.

אך מרור יש לי, כמדמה, בשפע,

בכל פעם שאני קורא

את החדשות המגיעות מישראל.

ב

ההגדה על היציאה מעזה

עדין מחכה שיהיה מי שיכתב אותה,

אך נראה שזה לא יקרה

בליל הסדר הקרוב.

ממצרים כבר יצאנו

לפני אלפי שנים.

מעזה נראה שכבר לא נצא לעולם,

אלא אם כן יהיה מי

שיכתב הגדה גם עליה.

ג

אלו שבעה באוקטובר

היה מתרחש בשביעי של פסח,

במקום בשמחת תורה,

אולי היה קל יותר לצאת

לא רק ממצרים

אלא גם מעזה.

ירון אביטוב, יליד חיפה. סופר, במאי סרטי תעודה, משורר ומבקר ספרות. פרסם שנים עשר ספרים בעברית, ובהם "פתק מאמא" ו"הסתכלות", ותריסר ספרים בספרדית. ביים חמישה סרטי תעודה בשפה הספרדית, רובם עוסקים בתולדות האנוסים.

בדרך להפגנה בתל אביב // צילום: ELAN

אפיקומן, הלל, שתיית כוס רביעית

עורכת: רַחֲצָה - מוֹצִיא מִצָּה -
נרחץ ידיים ניטול מצה (לוקחת המצה שלפניוה)

עורכת: מְרוֹר - כּוֹרֵךְ -
ניקח החזרת נכרוך מן המצה עם חזרת וחרוסת
(אכילת מצה, חזרת וחרוסת) והחרוסת

עורכת: במקום זה נהוג לאכול את הארוחה ורק אז להמשיך, אבל לנוחות הציבור נסיים ברצף את ההגדה ואז נאכל. ובכן:

צָפוֹן - נאכל האפיקומן!
נרחץ ידיים - פִּיֶּרֶךְ -
(מוציאה האפיקומן ומחלקת למסובים. אם נעלם האפיקומן בידי הטף, מתקיים משא ומתן עם ההורים על התנאים להחזרתו; יש לסכם מראש מסגרת למו"מ... אכילת האפיקומן)

קרואה: נברך על הגפן ועל פרי הגפן, ועל ארץ חמדה, טובה ורחבה, לאכול מפריה ולשבוע מטובה. נברך על אשר נגאלנו והגענו ללילה זה, לשמוח ולגיל ולהיסב בו יחד. כן נגיע למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו בשלום, שְׂמֵחוֹת בבניין וששים בעבודה, ונשיר שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו. (מהגדת הקיבוץ הארצי)

קרואה: הַלֵּל - לא "שפוך חמתך", כי אם "שים שלום"

קרואה: שים שלום ופרוש סוכת שלום על ישראל ועל העולם כולו. כִּי זָרַע הַשְּׁלוֹם, הַגִּפֶּן תִּתֵּן פְּרִיָּה וְהָאֶרֶץ תִּתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְהַשָּׂמִים יִתְּנוּ טַלָּם. (מתפילת ראש השנה, לפי זכריה ח' 12)

שועל אדום // סופי ברזון-מקאי

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

קרוא.ה:

וְגַר זָאב עִם כֶּבֶשׂ וְנֹמֵר עִם גְּדֵי יִרְבֵּץ וְעִגֹּל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו וְנֹעַר קָטָן נִהַג בָּם: וּפְרָה וְדֹב וְתִרְעִינָה, יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יַלְדֵיהֶן וְאַרְיֵה כִּבְקָר יֹאכֵל תְּבֹן: וְשֹׁשֶׁעַ יוֹנֵק עַל חֵר פֶּתֶן, וְעַל מְאוֹרֵת צְפֻעוֹנֵי גָמוּל יָדוּ הָדָה: לֹא יָרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכֹל הָר קָדְשֵׁי כִּי מִלְּאָה הָאָרֶץ יִדְעָה כִּמַּיִם לַיָּם מִכֶּסֶּיִם: (לפי ישעיהו יא 6-9)

קרוא.ה: כוס ברכה נישא לנו ולבנותינו ולבנינו ולכל מעשה ידינו, לפרי האדמה ולתנובת האדם, ליום העמל ולחיי האחוה, לשוויון ערך האדם ולחרות רוחו.

עורכת: נְרָצָה - חסל סידור פסח כהלכתו, ככל משפטו וחוקתו.

קרוא.ה: לו נזכה לערכו יחדיו בשנה הבאה - עוד לא אבדה תקוותנו!

עורכת: נמזוג היין לכוס רביעית.

קרוא.ה:

כוס ברכה // עמוס עוז
נָרִים כּוֹס נֶשֶׁל בְּרִפְת אֶהָבָה וְאַחֻוּה.
מִי יִתֵּן וְנִבּוֹאָה בְּסוֹד אֶהָבָה וְאַחֻוּה,
כִּי הָאוֹהָבִים
הִמָּה הָאֶהוּבִים.
לְחַיִּים, רַעִים, לְחַיִּים!
(הגדת חולדה 1960)

כולנו נרים כוס ונברך:
לדמוקרטיה, לשוויון ולאהבה!
(שתית כוס רביעית)

צילום: אהרן דנור

צילום: דנה רעני

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

סעודת החג | כוסו של אליהו | שירי החג

עורכת:

שוֹלְחַן עוֹרֵךְ - נאכל את סעודת החג. אחריה - כוסו של אליהו.

שירי
החג

כוסו של
אליהו

(בתום הסעודה)

סעודת
החג

עורכת:

נמזוג היין לכוסו של אליהו, ולכוסותינו.
נרים את הכוסות.
נפתח את הדלת ונמתין לקראת שתיית הכוס.

שירה

אליהו הנביא, אליהו התשבי, אליהו הגלעדי
במהרה יבוא אלינו ואיתו את השלום יביא

2x {

(בשלב זה אפשר לכבות את האור ו"אליהו" יגיע,
ישתה את כוסו, יעבור בין הילדים וכולי, ולבסוף יסגור את הדלת.)
(שתיית כוס חמישית - כוסו של אליהו)

חלומות חדשים

המדינה מתה.
האידיאולוגיות?
מתו כבר מזמן
לא נותר עוד דבר מעלינו
רק אנחנו כפאן
בין אדמה חרבה ושמים שחורים
בין קשת מתעתעת ועננים נמוגים
אתה אדם ואני חנה
בוא נצא
חלומות חדשים.

הקץ לנחמות

רצינו להתהלך לאט בחולות
פשוטנו מדים, תלינו בין חצרות
נשמנו עמק את כל החלומות
אהבנו בלילות בקולי קולות
ברחמנו התערסלו כבר תינוקות
ידענו בלבנו את כל התקוות
חשבנו שהגיע הסוף למלחמות
ויהי סתו
ויהי חרף
ויהי אביב
והקץ לנחמות.

לחרמון לא אינפת

לחרמון לא אינפת
מאיזה דגם או צד
דורסות בו נעלי צבא
לחרמון לא אינפת
איזו שפה מתגלגלת
בין משעוליו
תלוליות שלג נחות בין סלעיו
וזריחה עולה ושקיפה יורדת
וההר אותו הר
פראי נעורים חורצים בו
את לשון התורה
ממרחק מואזין מאגף איזה צדק
לחרמון לא אינפת
מי נמצא בפסגה.

דנה שניידר, כותבת ומרצה. מחברת הספרים: "לא יכול לאהוב יותר", "גרעין אדום" ו"לונדון, חכי לי!". ילידת תל אביב, בוגרת תואר ראשון ביחסים בינלאומיים ומזרח אסיה מהאוניברסיטה העברית בירושלים, ותואר שני ביחסים בינלאומיים מהמכון ללימודי דמוקרטיה, אוניברסיטת וסטמינסטר, לונדון.

התקווה (מיצג) // הילה גילי
צילום: ידין גלעדי

צילום: אהרן דנור

חד גדיא // רונית בכר שחר

תרָאָה, עוֹלָם.

אָתָה חָיֵב לְמַצֵּא לִי מְסַנֶּנֶת

שֶׁתְּבַרְרֵנִי בֵּין תְּבֵן לְבָר,

בֵּין עֶקֶר לְתַפְּל,

כִּי אֵינִי תוֹמֵכֶת בְּאִשָּׁה

שֶׁתְּמַכֶּה בְּמִלְיָאֲרָדִים בְּנִשְׂיָא אֲרָצוֹת הַבְּרִית

שֶׁתוֹמֵךְ בְּעֶסְקֵת חֲטוּפִים

שֶׁאֲבִיו תְּמַךְ בְּנֶאֱצִים

שֶׁתוֹמְכִים בְּבָנוּ כְּעֵת

שֶׁתוֹמֵךְ בְּבִיבִי

שֶׁאֵינִי תוֹמֵךְ בְּעַמּוֹ,

שֶׁתוֹמֵךְ בְּהִמְשֵׁךְ לְחִימָה

שֶׁאֵינִי תוֹמֵךְ בְּעֶזְתֵּי

שֶׁתוֹמְכִים בְּמִי שֶׁנִּשְׁאָר לָהֶם לְתַמֶּךְ.

מְכִינֵן שְׁרוּסָיָה תְּמַכֶּה בְּאִירָאן
שֶׁתוֹמְכֶת בְּמִלְיוֹנִים בְּחַמָּאס
שֶׁתוֹמֵךְ בְּהַשְׁמַדַּת הָעַם הַיְהוּדִי
וְלָכֵן תְּמַךְ בְּבִיבִי
שֶׁנִּתְמַךְ עַל יְדֵי עוֹרִים וּבּוֹרִים
שֶׁתוֹמְכִים בְּבוֹגֵד וְרוֹצֵחַ חֲטוּפִים
אֲךְ אֵינָם תוֹמְכִים בְּמִשְׁפָּחוֹת הַחֲטוּפִים
שֶׁתוֹמְכוֹת כְּעֵת בְּטְרָאמָפּ
וְלִפְנֵי כֵן תְּמַכּוּ בְּשִׁלּוֹם
שֶׁאֲף אֶחָד לֹא תוֹמֵךְ בּוֹ כְּמַעַט כְּעֵת,
אֲךְ תוֹמְכִים בְּקִדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲשֶׁר
פָּסַח עַל בְּתִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם
בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת
בְּתִינִי לֹא הִצִּיל,
חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.

רונית בכר שחר היא משוררת וממקימי בית הספר הפתוח הדמוקרטי בתל אביב. מתגוררת כיום בפלורידה. היא בת הדור השני לשואה וחלק גדול מכתביה עוסק בחוויה זו. ספר שיריה הראשון 'אמא' ראה אור בהוצאת 'עם עובד' בינואר 2017 וזכה למימון של מפעל הפיס. ספר שיריה השני 'בדין ודברים' יצא בהוצאת פרדס ב-2023. שיריה פורסמו בכתבי עת רבים בארץ ואוסף משיריה המתורגמים לאנגלית הופיע במגזין הספרות והשירה של אוניברסיטת סטאנפורד ב-2018.

דימוי: איריס אפק

צילום: דנה רעני

צילום: דנה רעני

פסח 2025 // שירה בז

אז מה השתנה לנו, מה השתנה?
אותו חמאס, אותה ממשלה
ואותו אחד בראשה.

אז מה השתנה לנו, מה השתנה?
אותו חיזבאללה, אותה ממשלה
ואותו אחד בראשה.

אז מה השתנה לנו, מה השתנה?
אותה איראן, אותה ממשלה
ואותו אחד בראשה.

אז מה השתנה לנו, מה השתנה?
נוספו משקעים של כאב ויאוש,
חסר אונים ואי ודאות,
בדידות ופליטות,
גלות ואבלות

הסותמים את עורקי הלב והעולם
שנדרש להרבה יותר עזרה
בהפעלת כל פעימה, שתזרים
מה שנדרש כדי לשמר על חיות,
ליצר פעלה ותנועה.

עוד לא המציאו גלולה
המונעת משקעים כאלה
ויכולה ליצר מענה אחר
לשאלה מה השתנה לנו,
מה השתנה.

שירה בז, בת וחברת קיבוץ משמר העמק,
נשואה ואם לשלושה, פסיכותרפיסטית,
פעילה חברתית. ספר שיריה הראשון
ראה אור בהוצאת "אוריון" בשנת 2024.

כפרה // אסנת לב ארי

פתח לך שער בעת נעילת שער
ותביא אתך את כל העולם ואשתו ואחותו
וכל הילדים שיהיו לך ולהן ולכלם שבעה דורות קדימה.

ותעמד בפתח השער
ולא תנעל

ולא תחמק מהמכה שמגיעה לך

ולא תעזב את השער

ולא יירש זרעך את שער אויביו

ולא תמצא דרךך חזרה

אל המקום אשר ראית

בעיני רוחך

כי המקום ההוא לא קים.

אפלו החול אשר על שפת הים,

וכל כוכבי השמים יודעים את זה.

אסנת לב ארי – בת 47, נשואה + 2. ילידת תל אביב, וזה כחמש
עשרה שנים תושבת חוקוק, בקהילה יוצרת העוסקת בתרבות,
חינוך וסביבה. עובדת סוציאלית קלינית ופסיכותרפיסטית
יונגיאנית וגופנית, מנחת טקסי אבל אפריקאים קהילתיים
ועוד. ספר שיריה הראשון, "האדמה בקרקעית ליבך", ראה אור
בעריכת יונית נעמן בהוצאת לוקוס (2024).

צילום: רן דמבו

צילום: אורנה נאור

צילום: אורנה נאור

צילום: אורנה נאור

צילום: אורנה נאור

ציון // טל ניצן

בְּגֵרוֹן הַחֲרוּק, בְּרַגְלִים בּוֹסְסוֹת בְּקֶצֶף הַתְּבוֹסָה
אֶת לְמַדָּה –
בְּקֶרְקֵעִית, בְּשׁוֹךְ הַנְּפִילָה
כָּל סוֹפְעוֹלָם מְסַתִּיר מִתַּחַת לְמַעִילוֹ
עוֹד סוֹפְעוֹלָם

הַשְּׂכָחָה תָּמִיד תִּקְרָץ
מֵעֵבֶר לְסוֹרְגֵי הַחֲלוּדָה וְהַחִידָה הַרְשָׁעָה
הָעֵקֶרָה מִפְתָּרוֹן
לֹא תִכְבֶּה מְאַחֲרֵי הַשְּׂמֹרוֹת
כִּי הַמֶּצַח יִמְשִׁיךְ וַיִּנְגַח בְּבִטּוֹן
גַּם בְּחֵלוֹם

(אֲתֵרִי בְּנֵיהַ מִתְגַּלְגָּלִים בְּעֵי חֲרָבוֹת וְחוֹזֵר חֲלִילָה)
מְרִישֵׁי פְּלֶסְטִיק מְבַצְרִים מְרַפְּסוֹת צוֹנְחוֹת
צְאֵלוֹנִים נִקְרָשִׁים
בְּצִהָרִים הַכּוֹפִים עָלֶם עַל רֵב הַיּוֹם
הַמְּלָה צְאֵלוֹן מִתְהַפֶּכֶת בְּקֵלוֹן בְּכִלְיוֹן בְּאֶבְדוֹן
חֲשָׁכָה לָחָה יוֹרֶדֶת עַל הַצִּמְתָּ הַמֵּר
עַל אֶלְף גְּרוֹנוֹת חְרוּכִים
לֹא תַעֲזִי לַחֲבֵק אֶת הַנְּעֵרָה הַיוֹשֶׁבֶת עַל הָאֶסְפֶּלֶט וּבּוֹכָה
וְלַעוֹלָם בְּכִיס הַתְּעוּדָה אִם תִּתְּבַקְשִׁי
אֶל בֵּית הַמַּעְצָר)

תְּקִיצִי כְּפּוֹפָה עַל הַחוּל יוֹרֶקֶת מִי מֶלַח וּמָרָה
דוֹמָה – פְּטוּרָה מֵעַל הַזְכָּרוֹן וְהָאֶשֶׁם
תִּגְלִי שְׁנַעֲקֶרֶת מְבִלִי לְהַעֲקֵר
עוֹדֶךְ שׁוֹקֵעֶת בְּאוֹתָם מִיָּם עֶצְמָם.

טל ניצן היא משוררת, סופרת, מתרגמת ועורכת. שיר זה הוא מתוך ספר שיריה השמיני, "היער שבדינו", שראה אור לא מכבר בהוצאת "מקום לשירה" (2025).

הגד // בן שמואלי

וְשָׁנֵאתְ אֶת הַגֵּר בְּמוֹתוֹ יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר בְּחַיֵּיו
מִשּׁוּם שְׂרוּחוֹ רִדְפָה אֶת שְׁנֵנְתָּךְ.
וְטַבַּחְתְּ בְּכָל אִשָּׁה שֶׁהִזְפִּירָה לְךָ אֶת הַגֵּר
וְיִרְקָה אֶת הַדָּם עַל בְּגָדֶיךָ.
וְאֶהְבֶּתְ אֶת עֲצָמְךָ, כִּי בְּמִצְרַיִם
שָׁנֵאתְ אֶת חַיִּיךָ הָעֲלוּבִים.
וְהָיִיתְ מְכַרְח לְפִצּוֹת מְאֹד.

וְאֶהְבֶּתְ אֶת הַגֵּה, כִּי גֵר הָיִיתְ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
וְהַגֵּר הָיְתָה לְךָ אִם מֵאֲמֶצֶת בְּמוֹלַדְתְּ מִקְלָלָת.
וְיִרְקָתְ עָלֶיךָ, בְּרַגַע שֶׁיִּצְאָתְ אֶת מִצְרַיִם
וְרִצְחָתְ אֶת הַגֵּר שֶׁבִקֵּשׁ לַחַיּוֹת בְּתוֹכָךְ.
וְדַחִיתְ אֶת הַגֵּה, כְּשֶׁבִקֵּשָׁה לַחַיּוֹת עִמָּךְ
שְׁנַיִם רַבּוֹת לְאַחַר אוֹתָהּ יִרְקָה.

בן שמואלי, יליד 1991. בוגר תואר ראשון בספרות מהאוניברסיטה הפתוחה ותואר שני בהיסטוריה עתיקה מאוניברסיטת חיפה. כותב, סטודנט ומורה. עד כה ראו אור שני ספרי שירה משלו: "אז מספיק" (הוצאת פרדס, 2016) ו"אמנות השימור העצמי" (הוצאת אוריון, 2020).

צילום: אורנה נאור

שבעה באוקטובר: טקסטים ודימויים

מרוץ 2024

כוס היגון ניסא הכבוד ונדודי אליהו // חגיגה פדיה

החפים מפשע נתונים לרעב אף הם. חלק מהחטופים אולי קבורים תחת הריסות; חלקם נרצחו או יצאה נשמתם ברעב בחולי או בחוסר אויר צח ותרופות; חלקם וחלקן מעונים ביד גסה. ארבע כוסות: כוס היגון כוס התרעלה כוס המוות וכוס הייסורים. על כל החורבן הזה משקיפה מתוך הלילה צפור מדברית, כוס החורבות. עיניה הגדולות כשתי כוסות מתרחבות ונפערות בתדהמה ככל שניצוצות אדם הולכים ונופלים אל השאול. "כִּי־אֶפֶר כְּלָחִם אֶכְלֹתִי וְשִׁקְוִי בְּבֶכִי מְסֻכָּתִי" (תהלים קב, י). נזכרת אני בתפילת הסבא רבא שלי (אסירי התקוה) שחיבר ב-1942 בה הוא מתחנן על שיחרור הנשמות הבלועות. את התפילה אמר מתפלש בעפר לאחר שמזג דמעותיו לתוך כוס ושתה אותן בכדי להזדהות עם אסירי השבי החולי הרעב לכודי תהום.

יכולתו העילאית ביותר של אליהו הייתה יכולת ההשבה. בקהילה השומרת על לכידותה וחוסנה, מחויבות הברית הגורל והיעוד היא להשיב אליה את חלקיה באובדנם. זוהי גם המחויבות לפדיון שבויים. שבוי הוא אדם המבקש להיות מושב. מוחזר. לא רק קולו של השבוי דורש זאת אלא הקול האלוהי הקטגורי המצווה מצווה על פדיון שבויים. הצימאון והרעב החסר והגעגוע צריך להיות מנת חלקנו היומיומית, קובעת התרעלה, עד נגיע ונסלול נתיב מתוך השאול אל השיבה.

מלבד קרובי החטופים והתומכים בהם, הנושאים את נטל קרוביהם הנעדרים מהם ונטל זעקתם אל דומי להם, אין במרחב מנהיג הלוקח על עצמו את תפקיד ההשבה, את הנטל הקשה של הירידה אל השאול את החובה לדבר עם האויבים והרוצחים בכדי להשיב את ניצוצותינו ורסיסי האור של גופנו הקולקטיבי הביתה. אין לנו מורה אמיתי כאלהו המשיב בנים לאבותם ואבות לבניהם, אימהות לילדיהן ואימהות עם ילדיהן. אליהו, בחלק מן המיתוסים והנרטיבים, הפך להיות יהודי נודד לא פחות מן המשיח. גם הוא חי לאורך כל ההיסטוריה כמעין דמות נצח משוטטת בשולי הדרכים, המתגלה באופן אגדי כדי להשיב זה לזה חלקים אבודים: בעל ורעיה מתקוטטים, יהודי ללא קמח למצות; הוא מגלם את החיים הפשוטים שללא אמונה והשבה רגע-רגע לא ייכוננו כלל.

מזמור ק"ז בתהילים הוא מזמור שחכמים הגדירו בו מבניות של 4 שחייבים להודות, 4 דפוסי סבל והינצלות ופדות מסבל זה: "תָּעוּ בַמִּדְבָּר, בִּישִׁימוֹן דָּרְךְ; (ד-ה); "תִּשְׁבִּי חֲשֵׁךְ וְצִלְמֹת אֶסִּירִי עִנִּי וּבְרָזֶל" (ו); "וַיִּגְיעוּ עַד-שַׁעֲרֵי מָוֶת (יח); "יֹרְדֵי הַיָּם בְּאֵינִיּוֹת [...] בְּמַיִם רַבִּים. יַעֲלוּ שָׁמַיִם, יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת" (כג-כז). ארבעה סוגי סבל: תעייה במבוכי המדבר, שבי בכלא, חולי-רעב, הילכדות בלב ים סועה. ארבעה אלה בצאתם מן המצר חייבים להודות וכך חוזר הפסוק בריתמוס קבוע כשהם משבחים על החסד: "הִזֵּן לַיהוָה כִּי-טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסָדוֹ".

המחזור הספרדי קישר מזמור זה לחג הפסח, והוא חובר לכל תבנית המרובעים המאפיינת את ההגדה: 4 כוסות, 4 בנים, 4 קושיות. המחזור האשכנזי ובפרט החסידי על פי מנהגי האר"י מקשר את המזמור לכל ערב שבת. מזמור זה צופן בתוכו סיפור מיתי-קוסמי עצום של ירידה אל השאול. על פי הנרטיב המיתי שמעמיד האר"י, ההילכדות האמיתית של "אסירי עוני וברזל" היא הילכדות ניצוצות הנשמות שנפלו בזמן שבירת הכלים, ומוסיפים ונופלים לאורך ההיסטוריה אל השאול. ימות השבוע ושבת וכן כלל השנה ופסח מקיימים ריתמוס ריטואלי של גלות וגאולה, ולפיכך אלו המועדים לשבח על הישועה והפדות שבהינצלות מן השאול.

הנרטיב המיסטי מוסיף ומספר שהמנהיג הרוחני / המורה המרפא מסוגל לערוך מעין ריטואל של ירידה אל השאול, בכדי לפדות עמו ניצוצות הלכודים שם.

ב-7.10 נפרעו חלקי העם ונקטע גופו ונשברו רסיסי נשמתו. השבויים הם בחינת רפ"ח ניצוצות (מספר מקודד שהציב האר"י למניין הניצוצות שנשבו בתהום רבה עם שבירת הכלים), בחינת הפרח השחור הממתין עתה מתחת לפני האדמה לפדותו ולגאולתו. אסירי עוני וברזל, ובאפלת המחילות יושבי חושך וצלמוות. לא מטאפורה, לא דימוי, לא נרטיב קוסמי, מציאות קונקרטיה פשוטה וברורה: 134 שבויים ושביות נכון להיום ואין יודע כמה מהם מתים וכמה מהם חיים. אנו מסתובבים תחת פני השמש בעודנו שבעים ורוויים במים זכים בעוד אחרים ואחיות יושבי עוני וברזל נתונים לרעב חולי ומחסור בתוך עיר מופצצת שתושביה האשמים וגם

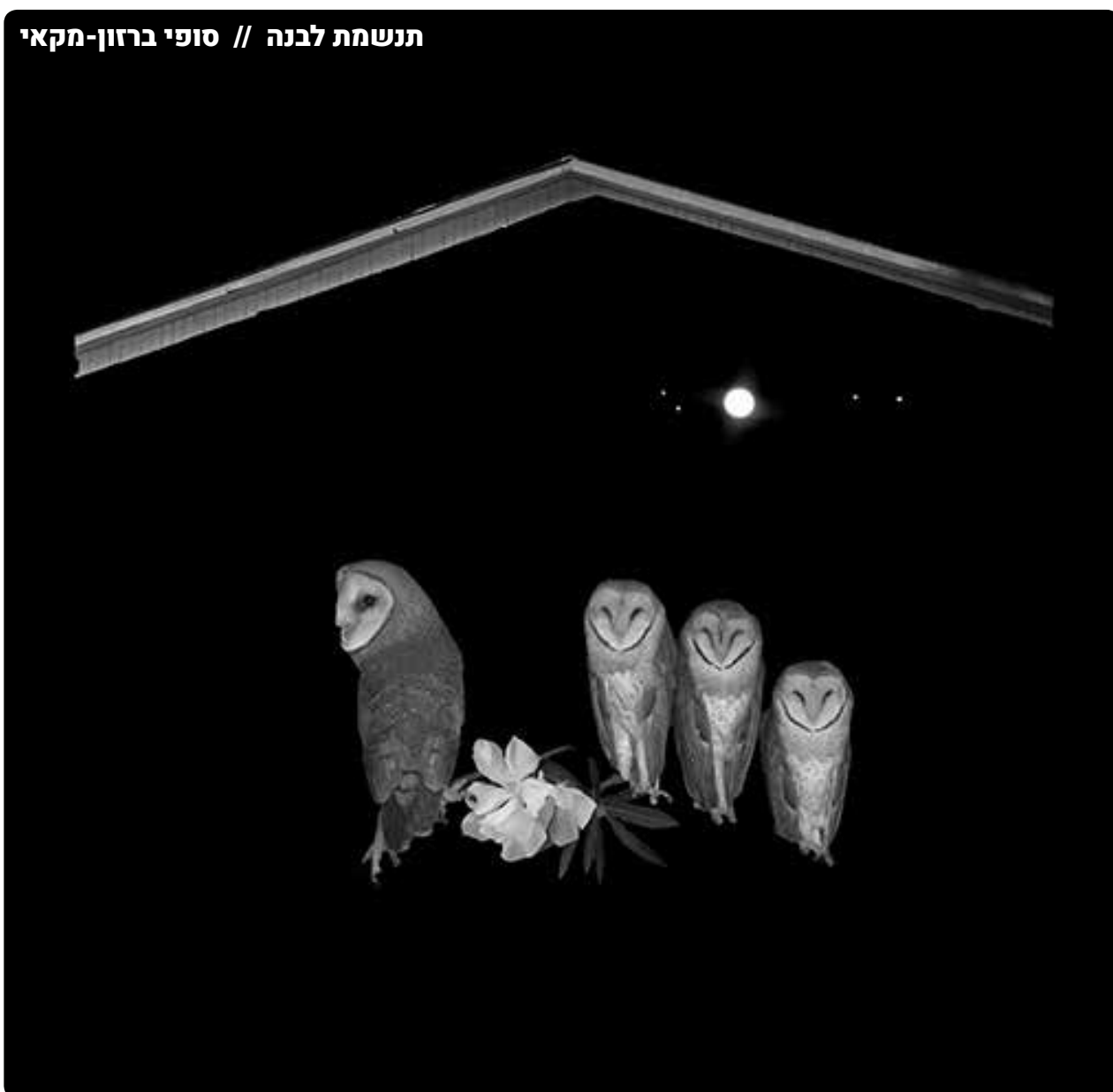
הקולקטיבי כנעדרים נצחיים? משום שלא ישובו עוד? על כמה מהם תצמחנה אגדות ותסופרנה הגדות כאב לבן היחיד שנשאר מן הטבח? לעדים? לשארית הפליטה? הנה הנם אבודים מסוף ברור ובהיר משוטטים במרחבי אין קץ דוגמת אליהו שהיה ליהודי נודד ובוכה בעוניו, אליהו איננו חושש והוא משוטט גם בתוך רצועת עזה, מנסה לדבר ולעדכן אותנו על התהליכים השלמים שאפשרות של חירות ופדיון בצידם. כל אחד מן השבויים עכשיו בחינת אסיר תקווה, בחינת הנעדר ובחינת אליהו שאינו אלא יהודי נודד כל אחד מהם הוא המשיח שלנו תועה בשולי הדרכים וחלומו הוא פיוס וזעקתו היא שיבה והשבה. "שובו לביצרון לכודים אסירי התקווה".

ליבי לא יזרח ואנכי לא בסוף מערב הבן האובד לא שב איך אטעמה את אשר אוכל ואיך יערב.

אחד המיתוסים היהודים מספר על כיסא הכבוד כתיבת נשמות, כאוצר ממנו פורחות הנשמות. הפוסטרים והפלקטים של תמונות הנעדרים זה מכבר הפכו ליריעת הצער בה מתבונן האל עת הוא מזיל שתי דמעות לים הגדול בבכיו על חורבן ביתו. לא רק חורבן הבית הממשי אלא חורבן ערכי. אנו משתוקקים לראות את האנשים החיים הנפדים משביים וחוזרים לשבת על הכיסא. הכיסא הריק הממתין להם. רגע של פדות והרמת כוס ישועות. רגע שלעולם כבר יהיה מהול בטעם הרעל והכאב של כל אלה שאבדו ושאיבדנו בדרך אל השיבה המיוחלת.

ומה יהיו פני הדברים? כמה משבויינו עודם בין החיים? איך הם אסירי עוני וברזל אסירי תקווה אנו והם? כמה נקברו כמה יתקבעו בזיכרון

תנשמת לבנה // סופי ברזון-מקאי

בתו של משה לוטם, הגר ברודץ' מכפר עזה, נחטפה עם ילדיה לעזה ב-7 באוקטובר 2023, ועימם אביגיל, בתם של השכנים שנרצחו, סמדר ורועי עידן (צלם העיתונות). באותה עת בעלה, אביחי ברודץ', לחם בגבורה ונפצע בקרב על הקיבוץ. שבוע לאחר מכן פתח אביחי בשביתת שבת מול הקריה בתל אביב, ובעקבותיה הוקם המאהל בכיכר החטופים.ות. ב-26 בנובמבר שוחררו הגר והילדים מהשבי.

בממ"ד שלהם התרוצצו במוחנו ולא נתנו מנוח. ימי האבל שלנו התחילו אף שידיעה כזו לא ממש מצליחה לחלחל לעומק התודעה.

36 שעות מזויעות ויגון בלתי נתפס עברו עד שהתקבלה ההודעה שהמשפחה שלנו נראתה שלמה, על הרגליים, נחטפת לעזה. המשפחה שלנו נחטפה לעזה. בנסיבות האלה לא הייתה עבורנו בשורה משמחת יותר. הם בחיים. דקות ספורות עברו עד שהשאלות המטריפות החלו לנקר: האם הם ביחד? האם דואגים להם לתנאים בסיסיים? יש להם מיטה, שמיכה? נותנים להם לאכול? (לא! רבע פיתה או וופל ביום, לא כל יום, זה לא אוכל), האם יש מים? (עכורים), איך הגר עוזבת אותם והולכת להתקלח? (דאגה מיותרת...), האם ההפצצות הישראליות מסכנות אותם? (כן! ועוד איך!). שאלות משאלות שכולן דאגה ברמות שלא הכרנו בעבר. כול זאת כשאנחנו עדיין לא יודעים שעם הגר ושלושת ילדיה נמצאת גם הבת של השכנים. אנחנו גם לא יודעים שבמשך כול 51 הימים הגר בטוחה שאביחי נהרג.

26/11/23 הוא עבורנו לא "עוד יום בחיים". קיבלנו את האהובים שלנו בחזרה. רזים, מלאים בכינים, אבל בחיים. הגר מגלה שאביחי חי. מתנדבי המערכת האזרחית התגייסו לתת ולהקל בכל דרך את חזרת המשפחה שלנו לחיים החדשים שלהם. (אין בית, אין עבודה, על מסגרות חינוכיות אין מה לדבר). צריך להיפרד מהחיים הטובים והמאושרים שהיו להם עד השבעה באוקטובר ולנסות להתחיל מהתחלה.

תארו לעצמכם שבוקר אחד אתם מקבלים את ההודעה הנוראה שהבת שלכם ושלושת ילדיה נחטפו לעזה. בטח הייתם מרגישים שעולמכם חרב עליכם. כשהמשפחה שלי קיבלה את הבשורה הזו, זו הייתה בשורה משמחת ומלאת תקווה.

אזעקות ה"צבע אדום" ופיצוצי הטילים והיירוטים ב-06:30 בשבעה באוקטובר לא הוציאו אותנו, סניף המשפחה שבקיבוץ גבולות, משלוותנו. חשבנו שזה עוד אחד מאותם "סבבים" רועשים שמיד יחלפו.

דקות אחדות אחרי כבר היה ברור שהסיפור אחר. אצל יערה, הבת שלנו בתלמי יוסף, הכול היה בסדר, כך כתבה בקבוצת הווצאפ המשפחתית. "גם אצלנו הכול בסדר" כתבה לנו הגר מכפר עזה כאשר עוד לפני השעה שבע כבר הייתה אצלה בממ"ד גם הילדה אביגיל עידן. הדיווחים שהכול בסדר פסקו כאשר הקשר עם כפר עזה נותק.

אולי זו דרך הטבע, אבל במשך מספר שעות סיפרנו לעצמנו שזו בטח הפסקת חשמל, בעיית תקשורת, משהו מאלה. שום דבר לא הכין אותנו לבשורות הבאות.

לקראת הערב הסתבר לנו שכבר ב-11 הגר שלחה הודעה לאביחי שהמחבלים אצלם בבית. אביחי כבר היה פצוע אחרי שניהל קרב מול מחבלים באזור אחר של הקיבוץ.

עולמנו חרב עלינו. גורלם של הגר, עפרי, יובל ואוריה היה אחד. תמונות מחרידות של המראה

השבויים בידיו של ארגון טרור רצחני. עוד ועוד שאלות. מה המדינה עשתה? היכן היה הצבא? הסיפור של המשפחה החטופה שלי, ובעצם המשפחה כולה, לא מזכיר לי את יציאת מצרים - היציאה מעבדות לחרות. צריך הגדה ממש מיוחדת כדי לשלב בה סיפור שנראה כמו אגדה.

הבת הנפלאה שלי, אביחי הגיבור. הנכדים האהובים שלי, מה יהיה עליהם? האם יחזור להם אי פעם האמון בבני אדם? מה ירגישו כאשר יבקרו אצל רופא ערבי, מאותם אלפי רופאים נפלאים העובדים במערכות הבריאות בארץ? האם גם הם יבינו שלא כול השכנים שלנו הם רוצחים צמאי דם? שרובם אנשים חפצי חיים

צללית חושך וצלמוות // משה לוטם

האורות אחזור אליך, תום יקר ואהוב שלנו ואומר לך - נוח על משכבך בשלום, אתה משוחרר.

שבוע לאחר מכן, בתום ה"שבעה" בעלותנו לקברו הטרי, נדרתי לו נדר ונשבעתי שאעלה לירושלים ואשב מול הכנסת. סמל השלטון של מדינת ישראל, עד שממשלת הזדון והדמים והעומד בראשה, שדם 1500 נרצחות וטבוחים וגורל של 240 חטופות ושבויות על ראשם וידיהם, ייקחו אחריות על אירועי אותו יום, יתפטרו ויכריזו על מועד לבחירות.

ביום ה-30 לאירועי אותו יום ארוך, בשביעי לנובמבר עליתי עם חברים לירושלים, ערכנו טקס זיכרון והקמנו את מאהל משפחות הנרצחים מול הכנסת בתביעה שהממשלה להתפטר ולהכריז על בחירות חדשות. אני מבקש לציין שממשלת ישראל לא הכריזה על יום אבל, לא ערכה טקס זיכרון ולא הורידה דגל לחצי התורן, כל מילה נוספת מיותרת.

עברו שנה וחמישה חודשים מאז "טבח נתניהו" ושנה וארבעה חודשים מאז הקמת מאהל משפחות הנרצחים מול הכנסת והכרזת המלחמה הפרטית שלי על ממשלת הזדון והדמים המכונה ממשלת ישראל והעומד בראשה - בנימין נתניהו. זאת יציאת מצרים הפרטית שלי, אני וחבריי למאהל - אנחנו עמוד האש לפני המחנה ומאחורינו אמו של תום, שלושת אחיו, משפחתו ומיליוני ישראלים אוהבי מדינתם אשר מייחלים לשינוי ולעולם טוב יותר.

בבוקר ה-8 לאוקטובר 2023 התהפך עלינו העולם והזמן עצר מלכת. בננו הבכור תום נרצח בקבוץ כיסופים לאחר שהיה נצור בממ"ד שבביתו יחד עם אשתו ושלושת בנותיהם, נכדותינו במשך 25 שעות. תום מנע בגופו את כניסת חוליית החמאס לתוך הממ"ד תוך שהוא אוחז בידית הדלת בחוזקה ומונע את פתיחתה. תוך כדי המאבק נורו ארבעה כדורים אל דלת הממ"ד, חדרו את השריון ואחד הקליעים פגע בתום והרגו במקום. לימור, בראותה את תום קורס ירוי אל מותו, במעשה הרואי של ייאוש, פתחה את חלון הממ"ד הניחה את הבנות מעבר לאדן החלון, קפצה אחריהן החוצה ורצה אל הלא נודע ברחבי הקבוץ עד שפגשה כוח של צה"ל ונחלצה בשלום מתוך התופת.

על הירצחו של תום שמענו מפי אמה של לימור בסביבות השעה תשע בבוקר של השמיני לאוקטובר, בשורה קשה, מרה ובלתי צפויה. למעשה באותו היום התחלנו את עיבוד האבל יחד עם שלושת בנינו הנותרים, בני משפחה וחברים רבים שהגיעו לתמוך ולנחם.

עד טקס הלוויה של תום שנקבר באדמת נען שבה נולד, הבנו את עוצמת האסון שהומט על יישובי עוטף עזה, על כמעט 1500 משפחות של נרצחים ולמעלה מ-240 משפחות של חטופים ושבויות.

תום נקבר ביום ששי ה-13 לאוקטובר ובסוף ההספד שלי עליו אמרתי: "... אין ביכולתי להגיד לך נוח על משכבך בשלום כי נפשך הסוערת תבחין בזיוף שבדבר, כאשר נסיים לנקות את

הנה מטלות גופותינו // חיים גורי

ראה, איזה לילה גדול ורחב.
ראה, פריחת כוכבים במחשך.
ניחוחי ארנים. תקברונו כעת, ורגבי העפר על פנינו.
פה התיל סמור, חפירות, פה כלנו יחדיו.
יום חדש, אל תשכח! אל תשכח!
כי נשאנו שמך עד המות עצם את עינינו.

הנה מטלות גופותינו, שורה ארכה, ואיננו נושמים.
אך הרוח עזה בהרים ונושמת.
והבקר נולד, וזריחת הטללים רננה.
עוד נשוב, נפגש, נחזר כפרחים אדמים.
תפירונו מיד, זו "מחלקת החר" האלמת.
אז נפרח. עת תדם בהרים זעקת ירייה אחרונה.

לדני וחבריו
(נכתב לילה לאחר הקרב) 1948

ראה, הנה מטלות גופותינו שורה ארכה, ארכה.
פנינו שנו. המות נשקף מעינינו. איננו נושמים.
כבים נגוהות אחרונים והערב צונח בהר.
ראה, לא נקום להלך בדרכים לאורה של שקיעה רחוקה.
לא נאהב, לא נרעיד מיתרים בצלילים ענגים ודמומים,
לא נשאג בגנים עת הרוח עוברת ביער.

ראה, אמותינו שחוחות ושותקות, ורעינו חונקים את בכים,
ומפץ רמונים מקרוב ודלקה ואותות מבשרים סערה!
האמנם תטמינונו כעת?
הן נקום, והגחנו שנית כמו אז, ושבונו שנית לתחיה.
נדדה אימים וגדולים ואצים לעזרה,
פי הכל בקרבנו עוד חי ושוץף בעורקים ולוהט.

לא בגדנו. ראה, נשקנו צמוד ומרקן כדורים, אשפתנו ריקה.
הוא זוכר מילותינו עד תם. עוד קניו לוחטים
ודמינו מתז בשבילים שעל-שעל.
עשינו ככל שנוכל, עד נפל האחרון ולא קם.
האמנם נאשם אם נותרנו עם ערב מתים
ושפתינו צמודות אל אדמת הסלעים הקשה?

פרטים נוספים על היצירות בהגדה

ברשימה זו מופיעות יצירות שנדרשה תוספת על פרטיהן כפי שצוינו בגוף ההגדה. מידע נוסף מובא בדף ההשלמות והתיקונים להגדה שבאתר התנועה הדמוקרטית האזרחית, ובקוד המצורף כאן.*

עמ' 48 שירו של **אמיר גלבץ** "יצחק", מתוך הספר **שירים בבקר** בבקר (53-1950), הוצאת עם עובד

עמ' 49 **עקדה** (90-1983) של **צביקה לחמן** הוצג ופורסם במשכן לאמנות, עין חרוד, ר' עמ' 20 לעיל. צלם: **אברהם חי**

עמ' 50 המיצג **לשווא** (2023) של **איתי זלאיט** הוכן עבור **מחאת המשפחות השכולות**. צילום התמונה בשחור לבן: **אורנה נאור**

עמ' 51 שירו של **שמעון אדף** "מזמור ל"ב", מתוך הספר **אביבה-לא**, הוצאת דביר, 2009

עמ' 51 שירו של **אברהם שלונסקי** "נדר" התפרסם בעיתון **הארץ**, 30 באפריל 1943, ושוב בראש ספרו **שירי הימים**, הוצאת ספרית הפועלים, 1945

עמ' 52 צילום סטילס מתוך **שם לתמיד** (2023), וידאו (4K לופ) של **סיגלית לנדאו**

עמ' 52 השיר **מצרים** של **נורית זרחי** מתוך ספר השירים **השעה חמש**, הוצאת אפיק, 2024 (בדפוס)

עמ' 53 שירו של **נתן אלתרמן** "מגש הכסף" התפרסם במסגרת "הטור השביעי" של המשורר בעיתון **דבר**, 19 בדצמבר 1947, ולאחר מכן בספרו **הטור השביעי (כרך א')**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1962

עמ' 54 **העבודה 7 באוקטובר 2023** באדיבות האמנית **זויה צ'רקסקי וגלריה רוזנפלד**, תל-אביב (Courtesy of the artist and Rosenfeld Gallery, Tel Aviv)

עמ' 57 שירה של **יהודית כפרי** "פעם תהיה אהבה גדולה" התפרסם בהגדת **הקיבוץ הארצי**, 1986 (ואילך)

עמ' 59 שירו של **נתן אלתרמן** "תחי הדמוקרטיה" התפרסם במסגרת "הטור השביעי" של המשורר בעיתון **דבר**, 27 ביולי 1945, ולאחר מכן כונס במסגרת הספר **הטור השביעי (כרך ד')**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1986-87. כאן הבאנו את שני הבתים הראשונים מתוך שלושה

עמ' 79 **צללית חושך וצלמוות (צללית חטופים)**, עבודת מתכת של **משה לוטם**. צלם: **ינאי לוטם**

עמ' 81 שירו של **חיים גורי** "הנה מוטלות גופותינו", נכתב בינואר 1948, לילה לאחר הקרב בו נפלה מחלקת הל"ה. השיר התפרסם בסמוך לכך בראש כתב העת **עיתים** בעריכת **אברהם שלונסקי**, ולאחר מכן בספר **פרחי אש**, הוצאת ספרית פועלים, 1949

שער אחורי כרזת ענק **LET MY PEOPLE GO** בהפגנת המונים בקפלן, ת"א | פסח, 8 באפריל 2023.
- **צילום שער פנימי: יאיר פלטי** (רחפן מלמעלה)
- **צילום שער חיצוני: ELAN** (החזקת הכרזה מלמטה)

שער קדמי **עודד אנגל**: שריפת שולחן הסדר בסיום טקס ליל האי-סדר מול בית ראש הממשלה בקיסריה, פסח 2024

שער קדמי פנימי **גיתי פלטי**: צעדת המחאה לירושלים נגד החוק לביטול עילת הסבירות, סמוך ללטרון | 20 ביולי 2023 | בחירת האוצרת בתערוכת עדות מקומית

עמ' 7 **נועה אשכול: חלון לעזה** (שטיח קיר). באדיבות **הקרן על שם נועה אשכול לכתב תנועה**

עמ' 13 **שמחה רבה: מילים בלהה יפה**, לחן **ידידיה אדמון**

עמ' 14 מאמרה של **רחל אליאור** התפרסם לראשונה בהגדת **החירות**, 2023, בעריכת בני ברבש ואחרים

עמ' 15 **ניצנים נראו בארץ: מילים מהתנ"ך**, לחן **נחום היימן**

עמ' 15 **הנה הסתיו עבר: מילים מהתנ"ך**, לחן **דפנה אילת**

עמ' 16 שירו של **סמי שלום שטרית** "יפה כמלכת שבא", מתוך הספר **היהודים** בהוצאת נהר ספרים, 2008, לצד תמונה של הצלם **פרדריק ברנר Frederic Brenner**, מתוך הפרויקט **Diaspora: Homelands in Exile (2 Volume Set)**.

עמ' 17 **מגדים ("הודואים נתנו ריחם")**: מילים מהתנ"ך, לחן **נחום היימן**

עמ' 20 **נשיאה (Pietà)** של **צביקה לחמן** הוצג בתערוכה **לחמן: פנים אל פנים** במשכן לאמנות, עין חרוד, 2023-24, ופורסם בספר **אמן** שהוצא לרגל תערוכה זאת. צלם: **אברהם חי**

עמ' 20 שירו של **אבות ישורון** "טור" (1956), מתוך הספר **רָעם**, הוצאת אגודת הסופרים ליד דביר, 1961

עמ' 21 תמונת **הסעודה האחרונה** (1494-99) של **לאונרדו דה-וינצ'י** נמצאת במנזר הדומיניקני בכנסיית סנטה מריה דלה גרציה במילאנו

עמ' 22 שירה של **שבא סלהוב** "עצב דלוק", מתוך ספר השירים **תורת החיתוכים**, הוצאת כרמל, 2011

עמ' 24 **פנים במצור** (2015) של **צביקה לחמן** הוצג ופורסם במשכן לאמנות, עין חרוד, ר' עמ' 20 לעיל. צלם: **אברהם חי**

עמ' 27 השיר **עבדים היינו: מילים עממי**, לחן **שלום פוסטולסקי**

עמ' 35 שירה של **נעמי שמר** "אַרְבֵּעָה אָחִים", מתוך הספר **סימני דרך - 121 שירים נבחרים**, הוצאת כנרת, 2003.

עמ' 36 **אֵינָה** (2002-3) של **צביקה לחמן** הוצג ופורסם במשכן לאמנות, עין חרוד, ר' עמ' 20 לעיל. צלם: **אברהם חי**

עמ' 37 השיר **שלח את עמי**, תרגום: **אפרים דרור** (טרוכה)

עמ' 38 **אוקטובר 2023** של **סיגלית לנדאו**. צלם: **יותם פרום**

* אם החסרנו פרט חשוב, ניתן לכתוב לנו במייל לכתובת admin@civildemocracy.org.il או דרך הקוד הבא, ובמידת הצורך נעדכן בדף האתר. טל"ח.

התנועה הדמוקרטית האזרחית الحركة الديمقراطية المدنية CIVIL DEMOCRACY MOVEMENT

התנועה קמה בדצמבר 2022, ראשונה במאבק נגד ניסיון ההפיכה המשטרית; מאז 7 באוקטובר 2023 פועלת גם למען שחרור החטופות. ים ומתן מענה לאתגרי הביטחון וההסדרים המדיניים הנדרשים. **מטרותיה העיקריות:** קידום ערכי הדמוקרטיה הליברלית. שימור עצמאות מערכת המשפט. חתירה לשוויון בחברה הישראלית. הגנה על זכויות אדם, ועל המיעוטים והקהילות המוחלשות. חינוך חופשי לרוב החילוני. התנועה חברה במטה המאבק ופועלת לשיקום החברה הישראלית ולפתרון בעיות היסוד שלה, תוך שאיפה לתיקון פגמי העבר.

לצידן גם זאב דגני, רם כהן ועוד.

משפטים: טליה ששון, אלון הראל, פרנסס רדאי, מרדכי (מוטה) קרמניצר, סבינה רוטלוי.

כלכלה: אסף רזין, חיים בן שחק, מנואל טרכטנברג, ערן ישיב, אפרים צדקה, וכן אבי בן-בסט, איתן ששינסקי, יאיר אורגלר, קובי מצר, אלמה כהן, קרין ון דר בק, יוסי שפיגל ועוד.

יהודי-ערבי: תמים אבו-חיט, חמוטל גורי, דוד הראל, אבי עופר, מונה מארון, ת'אבת אבו-ראס.

ועד התנועה: אבי עופר (יו"ר), עירית שמיר, פרנסס רדאי.

צוותי המועצה האזרחית של התנועה

תרבות ואמנות: יהושע סובול, סיגלית לנדאו, ענר פרמינגר, טלי יצחקי, אברהם (אבי) עוז, מאיה בז'רנו.

אקדמיה ומדע: רחל אליאוק, עודד גולדרייך, דוד הראל, מארן ניהוף, פניה עוז-זלצברג, יועד צור, ישי רוזן צבי.

חינוך: ישעיהו (שייקה) תדמו, עירית קינן, נמרוד אלוני.

דואל: admin@civildemocracy.org.il | **אתר:** <https://www.civildemocracy.org.il>

תרומה
לכיסוי
העלויות
ולהזמנת
עותקים

הגדת עופר כשיתוף עם גיליון ההתנגדות השישה-עשר

כתיבה, עריכה והפקה: אבי עופר
עריכת שירת ההתנגדות: אילן שיינפלד
עיצוב ועימוד: איריס רוזנברג

סדר ודפוס: דפוס שלום הפקות דפוס בע"מ, פרדס חנה-כרכור
© כל הזכויות ליצירות שמורות ליוצרים. ות
© כל הזכויות להגדה שמורות לעורך ולתנועה הדמוקרטית האזרחית